

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

**ПІДГОТОВКА ТА ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЇ
ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»
(МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ)**

Умань – 2022

Укладачі:

Сафін О.Д. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Гульбс О.А. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Якимчук Б.А. – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Рецензенти:

Моляко В.О. – доктор психологічних наук, професор, професор, завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.;

Кобець О.В. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Рекомендовано до друку вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 8 від 27 січня 2022 року).

Методичні рекомендації укладені відповідно до освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, нормативних документів, що регулюють процес підготовки науково-педагогічних кадрів. У виданні узагальнено інформацію про особливості досліджень у психології, оформлення тексту дисертаційної роботи відповідно до чинних вимог.

Для здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 053 Психологія, наукових керівників, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	5
1.1. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії	5
1.2. Освітньо-наукова програма 053 «Психологія»	29
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»	35
2.1. Рекомендації щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження зі спеціальності 053 «Психологія»	35
2.2. Технологія роботи над дисертацією	43
2.3. Рекомендації щодо оформлення посилань та списку використаних джерел	55
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА	72
ДОДАТКИ	79
Додаток 1. Нормативні документи, що регулюють підготовку науково- педагогічних та наукових кадрів в Україні	79
Додаток 2. Приклади оформлення структурних складових дисертаційної роботи	81
Додаток 3. Приклади формулювання складових наукового апарату дослідження	96
Додаток 4. Етичний кодекс психолога	99
Додаток 5. Методичні рекомендації щодо дотримання принципів академічної доброчесності на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини	101

ПЕРЕДМОВА

Підготовка дисертації є обов'язковою умовою виконання наукової складової підготовки здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-науковими програмами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Наукова складова освітньо-наукової програми «Психологія» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини передбачає проведення здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації – самостійного розгорнутого дослідження, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання зі спеціальності 053 «Психологія», результати якого характеризуються науковою новизною та практичною цінністю, становлять оригінальний внесок у суму знань відповідної галузі та оприлюднені у відповідних публікаціях¹.

Методичні рекомендації «Підготовка та захист дисертації доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія» розроблені відповідно до освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (2021); Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.); Тимчасового порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167 (назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 608 від 09.06.2021; із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 979 від 21.10.2020, № 608 від 09.06.2021); наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023); Постанови КМУ № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р, інших нормативних актів, що регулюють процес підготовки науково-педагогічних кадрів.

Розробники: Сафін О.Д. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; Гульбс О.А. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; Якимчук Б.А. – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Методичні рекомендації призначені для здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 053 «Психологія», наукових керівників, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ.

¹ Освітньо-наукова програма «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9E%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>

² Інформаційно-аналітичний звіт Міністерства освіти і науки України про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. К., 2021. 20 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadri-v-vishoyi-kvalifikaciyi/prisudzhennya-stupenya-doktora-filosofiyi>

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії

Як самостійна європейська держава Україна здійснює свою власну політику у сфері вищої освіти і науки, у тому числі з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації за результатами їх наукової діяльності. Реформування вищої освіти і науки має стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу українського народу, виходу вітчизняної науки, техніки, освіти і культури на світовий рівень³.

Приєднання України до Болонської конвенції визначило стратегічні напрями реформування системи підготовки та атестації наукових кадрів. У цьому контексті надзвичайно важливими проблемами, що потребують вирішення, є ефективне функціонування органів управління, що організують процес атестації наукових кадрів, та удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує цей процес. Інтеграція України в міжнародний науковий простір, розширення обміну науковцями потребує порівняльного аналізу національної системи атестації наукових кадрів з міжнародною практикою в цій галузі з точки зору еквівалентності і визнання рівнів наукової кваліфікації.

Особливо гостро постає питання вибору стратегії й тактики подальшого розвитку системи атестації наукових кадрів. З одного боку, залишається необхідним державний контроль за рівнем наукової кваліфікації вчених, з іншого – визріває потреба вивести цю справу з-під монополії державних структур і повернути її, як це історично склалося у світовій практиці, до наукових осередків. Сприяти цьому може ретельне вивчення відповідного історичного досвіду, особливо з огляду на протиріччя між об'єктивною необхідністю проведення Україною власної кадрової політики, вимогами суспільства, рівнем міжнародного розвитку вищої освіти і науки та станом законодавчого, науково-методичного забезпечення і технологій оцінки діяльності системи атестації наукових кадрів⁴.

Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії. У Комюніке конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (19-20 травня 2005 року, м. Берген) зазначено, що з метою виконання взятих зобов'язань

³ Котова О. Г. Розвиток системи підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (1992– 1998) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.05 «Галузеве управління» / О. Г. Котова; Українська академія державного управління при Президентові України. – К., 2000. – 20 с.

⁴ Костенко І. В. Формування і розвиток системи наукових ступенів і вчених звань в Україні в контексті світового досвіду: історико-юридичне дослідження : дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.01 / І. В. Костенко; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2011. – 278 с.

стосовно реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети – створення Загальноєвропейського простору вищої освіти – кваліфікації доктора наук потрібно узгодити із наднаціональною системою кваліфікацій на основі результативності. Основною характеристикою докторантури має бути поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень [1].

Відповідно до підпункту 6 пункту 5 Розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 затверджено Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) (далі – Порядок № 261), яким визначено вимоги до вступників до аспірантури, врегульовано підготовку в аспірантурі, що включає освітню та наукову складові, а також встановлено, що право на підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії заклади вищої освіти і наукові установи можуть мати за умови одержання ліцензії.

Ліцензування освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти здійснюється відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187.

Набір до аспірантури здобувачів ступеня доктора філософії відповідно до Порядку № 261 розпочато з 1 вересня 2016 року, а набір до аспірантури здобувачів наукового ступеня кандидата наук відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309, припинено.

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 283 до Порядку № 261 внесено зміни, якими унормовано питання щодо:

вдосконалення правових норм, зокрема щодо призначення наукових керівників, підстав для відрахування аспіранта (ад'юнкта) та завершення етапу підготовки в аспірантурі (ад'юнктурі);

особливостей вступу до аспірантури особами з особливими освітніми потребами;

приведення у відповідність до Закону України «Про освіту», зокрема щодо дотримання здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії принципів академічної доброчесності, реалізації права вказаних здобувачів на трудову діяльність у позанавчальний час та щодо використання відповідної термінології.

Присудження ступеня доктора філософії. Ступінь доктора філософії запроваджено Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року.

Відповідно до частини першої статті 5 Закону третій (освітньо-науковий) рівень віднесено до рівнів вищої освіти і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової

та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Ступінь доктора філософії віднесено до ступенів вищої освіти, що передбачено пунктом 4 частини другої цієї ж статті 5 Закону.

Згідно з частиною шостою статті 5 Закону доктор філософії - це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

З наведеного вбачається компетентнісний підхід до здобуття ступеня доктора філософії. Крім підготовки та захисту дисертації, особа має здобути теоретичні знання, уміння, навички та відповідні компетентності.

З метою перевірки ефективності функціонування системи атестації наукових кадрів у режимі проведення разових захистів **МОН виступило з ініціативою проведення другого експерименту – експерименту з присудження ступеня доктора філософії.**

Основним завданням експерименту була зміна системи та підходів до атестації здобувачів на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти та створення передумов для удосконалення процедури захисту ступеня доктора філософії.

Експериментальному запровадженню передувала робота з вивчення відповідного досвіду проведення атестації (публічних захистів дисертації) здобувачів доктора філософії у державах Європейського Союзу та держав Організації економічного співробітництва та розвитку, що дало змогу вдало поєднати процедуру захисту здобувачів наукового ступеня кандидата наук з схожими моделями інших країн, оскільки експеримент здійснювався в умовах паралельного функціонування системи захистів наукового ступеня кандидата наук, підготовка яких розпочата до 1 вересня 2016 року.

Нормативне врегулювання присудження ступеня доктора філософії.

Акти Кабінету Міністрів України

Порядок проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (далі – Прядок № 167), яким встановлено вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, врегульовано утворення спеціалізованих вчених рад закладів вищої освіти (наукових установ) та скасування їх рішень.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 979 внесено зміни до Порядку № 167 і врегульовано питання:

уточнення дати, до якої планується проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії;

наукових публікацій, які розкривають основний зміст дисертації; удосконалення процедури проведення попередньої експертизи дисертації

здобувача ступеня доктора філософії;

можливості проведення засідання ради з використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу;

уточнення суб'єктів, до яких передається примірник дисертації.

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 608 внесено зміни до Порядку № 167 щодо:

розв'язання проблеми приведення актів Кабінету Міністрів України у відповідність до Закону України від 30 березня 2021 року № 1369-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових ступенів та ліцензування освітньої діяльності»;

організації роботи суб'єктів атестації наукових кадрів.

Цією постановою затверджено іншу назву Порядку проведення експерименту і встановлено, що присудження ступеня доктора філософії відповідно до затвердженого цією постановою **Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії** відбувається з 1 липня до 31 грудня 2021 року.

Прийняття цієї постанови дало змогу зняти соціальну напругу і забезпечити безперервність присудження ступеня доктора філософії здобувачам та одержання ними відповідних дипломів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 затверджено перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (далі – перелік № 266), що передбачено пунктом 7 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту».

Відомчі нормативно-правові акти

Наказ Міністерства освіти і науки Україно від 22 квітня 2019 року № 533

«Про затвердження форм документів атестаційної справи здобувача ступеня доктора філософії», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 травня 2019 р. за № 474/33445.

Відповідно до пункту 27 Порядку № 167, затверджено форми таких документів атестаційної справи здобувача ступеня доктора філософії:

обкладинки атестаційної справи здобувача; супровідного листа;

рішення ради про присудження ступеня доктора філософії; реєстраційної картки присутності голови та членів ради.

Наказ Міністерства освіти і науки Україно від 31 травня 2019 року № 759

«Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 червня 2019 р. за № 640/33611.

Відповідно до пункту 10 Порядку № 167, дисертації здобувачів, які здобувають ступінь доктора філософії відповідно до Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, оформлюються відповідно до Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом від 12 січня 2017 року № 40, а обсяг дисертації може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Наказ Міністерства освіти і науки Україно від 25 січня 2021 року № 102

«Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) а додатка до них, зразка академічної довідки», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 січня 2021 р. за № 122/35744.

Відповідно до пункту 8 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту», затверджено, зокрема:

форму диплома доктора філософії;

форму додатка до диплома європейського зразка; зразок академічної довідки.

Наказом Міністерства освіти і науки Україно від 1 лютого 2021 року № 132

«Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 25 січня 2021 року № 102», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2021 р. за № 199/35821, зразок академічної довідки викладено у новій редакції.

Таблиця відповідності Переліку наукових спеціальностей, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1057, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2011 року за № 1133/19871 (Перелік 2011), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), яка затверджена пунктом 3 наказу Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 листопада 2015 р. за № 1460/27905.

Акти розпорядчого характеру

Наказом Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2019 року № 1232 «Про організацію роботи щодо проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» прийнято рішення забезпечити доведення до відома закладів вищої освіти (наукових установ) інформації про затвердження рішень спеціалізованих вчених рад про присудження ступеня доктора філософії та щодо видачі ними дипломів доктора філософії з відповідними номерами.

Розробки інструктивно-методичного, інформаційного характеру.

Інструктивний лист від 31 липня 2019 року № 1/9-492 «Про окремі питання реалізації Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» щодо подання документів до МОН.

Інструктивний лист від 30 жовтня 2019 року № 1/11-9518 «Щодо застосування наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2021 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» про застосування нормативно-правових актів з опублікування наукових результатів дисертації, зокрема для здобувачів ступеня доктора філософії.

Постановою КМУ № 44 від 12 січня 2022 р. затверджено «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», (далі – Порядок № 44), яким передбачено розширення автономії закладів вищої освіти та наукових установ у частині атестації кадрів вищої кваліфікації, а також щодо відповідальності цих закладів та суб'єктів атестації стосовно прийняття ними рішення про присудження ступеня доктора філософії. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-i120122-44>, ухвалена 12 січня 2022 року, оприлюднена на офіційному порталі, 26 січня 2022 року.

Затвердженим Порядком встановлюються вимоги до: утворення разової спеціалізованої вченої ради закладом вищої освіти або науковою установою;

- рівня наукової кваліфікації здобувача ступеня доктора філософії;
- процедури подання здобувачем дисертації до захисту;
- проведення захисту дисертації та присудження наукового ступеня;
- визначення підстави для скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії у разі порушення академічної доброчесності або встановленої законодавством процедури захисту дисертації.

Загальна частина

1. Цей Порядок регулює питання утворення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи (далі – заклад) та присудження нею ступеня доктора філософії, а також скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження зазначеного ступеня.

2. У цьому Порядку терміни вживаються в такому значенні:

атестація здобувача ступеня доктора філософії (далі – атестація здобувача) – встановлення разовою спеціалізованою вченою радою у результаті успішного виконання здобувачем ступеня доктора філософії освітньо-наукової програми та

публічного захисту ним дисертації відповідності результатів його наукової роботи вимогам освітньо-наукової програми;

голова разової спеціалізованої вченої ради (далі – голова разової ради) – особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь доктора наук та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача ступеня доктора філософії;

дисертація здобувача ступеня доктора філософії (далі – дисертація) – кваліфікаційна наукова робота, яка виконана здобувачем ступеня доктора філософії особисто, містить наукові результати проведених ним досліджень та подана з метою присудження йому ступеня доктора філософії;

здобувач ступеня доктора філософії (далі – здобувач) – особа, яка виконує у закладі освітньо-наукову програму на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії;

інформаційна система Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – інформаційна система) – електронна інформаційно-комунікаційна система, що адмініструється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі – Національне агентство) та дає змогу створювати, переглядати, обмінюватися інформацією в електронній формі щодо утворення разових спеціалізованих вчених рад, присудження ними ступеня доктора філософії та скасування рішень разових спеціалізованих вчених рад про присудження зазначеного ступеня. Національне агентство встановлює порядок функціонування інформаційної системи, який повинен передбачати функціональні можливості інформаційної системи, компоненти інформаційної системи та механізм їх функціонування, перелік відомостей, які вносяться до інформаційної системи, порядок автентифікації;

офіційний опонент – особа, яка є науково-педагогічним або науковим працівником і не працює у закладі, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача;

разова спеціалізована вчена рада (далі – разова рада) – спеціалізована вчена рада, яка утворюється закладом з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача з метою присудження йому ступеня доктора філософії;

рецензент – особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача;

тематика дослідження – частина предметної (дисциплінарної) області спеціальності (спеціальностей), у межах якої (яких) провадиться інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань та за якою публікуються наукові результати.

Терміни «близькі особи», «реальний конфлікт інтересів» і «потенційний конфлікт інтересів» вживаються у значенні, наведеному у Законі України «Про запобігання корупції».

3. Разова рада утворюється закладом, в якому здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму.

Здобувач, який виконує неакредитовану освітньо-наукову програму, має право у порядку, встановленому законодавством, на переведення до іншого закладу, який має акредитовану освітньо-наукову програму за відповідною спеціальністю (спеціальностями).

4. Якщо здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму, окремі елементи якої забезпечуються іншим закладом, разова рада утворюється в закладі, в якому вона виконувалася, із можливим залученням як рецензента особи, що за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, який забезпечував окремі елементи освітньо-наукової програми, за умови дотримання інших вимог до рецензента, встановлених цим Порядком.

У разі коли підготовка здобувача здійснювалася за акредитованою освітньо-науковою програмою відповідно до договору між вітчизняним та іноземним закладами, разова рада може утворюватися на базі одного із зазначених закладів. У разі коли разова рада утворюється на базі вітчизняного закладу, утворення такої ради здійснюється відповідно до цього Порядку. Працівник іноземного закладу, що був стороною зазначеного договору, може бути рецензентом за умови дотримання інших вимог до рецензента, встановлених цим Порядком. У разі проведення атестації здобувача в іноземному закладі разова рада утворюється відповідно до законодавства іноземної держави.

Присудження ступеня доктора філософії

5. Здобувач повинен набути теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за відповідною спеціальністю, провести власне наукове дослідження, оформлене у вигляді дисертації, та опублікувати основні його наукові результати.

У разі відсутності відповідного стандарту вищої освіти вимоги до рівня знань, умінь і навичок визначаються відповідно до восьмого рівня Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 101, ст. 3700; 2020 р., № 54, ст. 1670).

6. Дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі знань.

Дисертація виконується державною або англійською мовою.

Вимоги щодо оформлення дисертації встановлюються МОН. Максимальний та/або мінімальний обсяг основного тексту дисертації встановлюється освітньо-науковою програмою закладу відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

7. Дисертація подається до захисту у вигляді спеціально підготовленого рукопису.

8. Наукові результати дисертації повинні бути висвітлені не менше ніж у трьох наукових публікаціях здобувача, до яких зараховуються:

1) статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Якщо число співавторів у такій статті (разом із здобувачем) становить більше двох осіб, така стаття прирівнюється до 0,5 публікації (крім публікацій, визначених підпунктом 2 цього пункту);

2) статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором);

3) не більше одного патенту на винахід, що пройшов кваліфікаційну експертизу та безпосередньо стосується наукових результатів дисертації, що прирівнюється до однієї наукової публікації;

4) одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування, крім одноосібних монографій, виданих у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором. До одноосібних монографій прирівнюються одноосібні розділи у колективних монографіях за тих же умов.

Стаття у виданні, віднесеному до першого – третього квартилів (Q1 – Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, чи одноосібна монографія, що відповідає зазначеним вимогам, прирівнюється до двох наукових публікацій.

Належність наукового видання до першого – третього квартилів (Q1 – Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports визначається згідно з рейтингом у році, в якому опублікована відповідна публікація здобувача або у разі, коли рейтинг за відповідний рік не опублікований на дату утворення разової ради, згідно з останнім опублікованим рейтингом.

9. Статті зараховуються за темою дисертації за умови обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків, а також опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання.

Статті, опубліковані після набрання чинності цим Порядком, зараховуються за темою дисертації лише за наявності у них активного ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier), крім публікацій, що містять інформацію, віднесену до державної таємниці, або інформацію для службового користування.

Не вважається самоплагіатом використання здобувачем своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці, якщо вони попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані здобувачем в анотації дисертації.

10. Після завершення навчання за акредитованою освітньо-науковою програмою здобувач:

1) отримує академічну довідку про виконання освітньо-наукової програми, оформлену за формою, затвердженою МОН, і висновок наукового керівника (керівників);

2) звертається до структурного підрозділу закладу, що реалізує відповідну освітньо-наукову програму та/або здійснює підготовку здобувача, з письмовою заявою щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. До заяви додаються дисертація в друкованому та електронному вигляді, наукові публікації (або їх копії), в яких висвітлено наукові результати дисертації, академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми та висновок наукового керівника (керівників).

11. З метою надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації проводиться публічна презентація здобувачем наукових результатів дисертації та її обговорення на засіданні структурного підрозділу закладу, що реалізує відповідну освітньо-наукову програму та/або здійснює підготовку здобувача. Результати обговорення та проведення презентації відображаються у висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, який підписується головуючим на засіданні структурного підрозділу закладу.

У разі отримання негативного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації за здобувачем зберігається право на повторне звернення до структурного підрозділу закладу з письмовою заявою щодо отримання такого висновку після доопрацювання дисертації або на поновлення в закладі для завершення виконання відповідної освітньо-наукової програми, якщо здобувач достроково відрахований з аспірантури за власною заявою.

12. Здобувач за наявності поважних причин (за станом здоров'я, сімейними обставинами тощо) за письмовою заявою має право на отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та проведення захисту дисертації в разовій раді протягом двох років після відрахування з аспірантури.

13. За умови отримання позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувач має право звернутися до вченої ради закладу, в якому він виконав освітньо-наукову програму, з письмовою заявою про утворення разової ради.

У заяві здобувач засвідчує, що дисертація виконана ним самостійно з дотриманням академічної доброчесності, підтверджує, що подано до захисту

остаточний текст дисертації, та зазначає мову захисту дисертації (державна або за бажанням здобувача англійська мова).

До заяви додаються:

- дисертація в друкованому та електронному вигляді;
- наукові публікації (або їх копії), в яких висвітлено наукові результати дисертації;
- академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми;
- висновок наукового керівника (керівників);
- висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

14. Вчена рада не пізніше двох місяців з дня отримання заяви здобувача утворює разову раду у складі п'яти осіб – голови разової ради, двох рецензентів та двох офіційних опонентів, про що видається наказ закладу.

Компетентність членів разової ради за тематикою дослідження здобувача визначається наявністю не менше трьох наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача за умови їх опублікування протягом останніх п'яти років до дня утворення разової ради та після присудження вченому ступеня доктора філософії (кандидата наук), до яких зараховуються:

одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування, крім одноосібних монографій, виданих у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором. До одноосібних монографій прирівнюються одноосібні розділи у колективних монографіях за тих же умов (для іноземних видань – згідно з вимогами до наукових видань відповідної держави);

наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України;

наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

Одноосібна монографія загальним обсягом не менше п'яти авторських аркушів або наукова публікація у періодичному науковому виданні, віднесеному до першого – третього квартилів (Q1 – Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох наукових публікацій.

Належність наукового видання до першого – третього квартилів (Q1 – Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports визначається згідно з рейтингом у році, в якому опублікована відповідна публікація члена разової ради або у разі, коли рейтинг за відповідний рік не опублікований на дату утворення разової ради, згідно з останнім опублікованим рейтингом.

15. Структурний підрозділ, на засіданні якого здійснювалася публічна презентація здобувачем наукових результатів дисертації, подає вченій раді закладу пропозиції щодо кандидатур до складу разової ради.

У разі відсутності у закладі можливості призначити двох рецензентів з урахуванням вимог цього Порядку разова рада утворюється у складі голови ради, одного рецензента та трьох офіційних опонентів.

Офіційні опоненти не можуть працювати в одному і тому ж закладі та включаються до складу разової ради за їх письмовою згодою.

16. Особа не може входити до складу разової ради у разі, коли вона:

- 1) є науковим керівником здобувача;
- 2) є керівником закладу, в якому утворюється разова рада;
- 3) є співавтором наукових публікацій здобувача;
- 4) має реальний чи потенційний конфлікт інтересів щодо здобувача (зокрема, є його близькою особою) та/або його наукового керівника;
- 5) притягувалася до академічної відповідальності за порушення академічної доброчесності, зокрема щодо позбавлення права участі у роботі спеціалізованих вчених рад відповідно до Законів України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

6) працює (працювала) на керівних посадах у закладах, установах, організаціях, що незаконно провадять (провадили) свою діяльність на тимчасово окупованих територіях України;

7) не володіє мовою захисту дисертації в обсязі, достатньому для кваліфікованого проведення атестації здобувача;

8) отримала диплом доктора філософії (кандидата наук) менше ніж за три роки до дати утворення разової ради.

Одна особа протягом календарного року може брати участь як член разової ради не більш як у восьми захистах дисертацій.

17. Рішення про утворення разової ради приймає вчена рада закладу. Заклад на підставі рішення вченої ради видає наказ про утворення разової ради.

18. Протягом п'яти робочих днів з дати видання наказу про утворення разової ради заклад:

1) оприлюднює з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації на своєму офіційному веб-сайті електронну копію дисертації у форматі PDF/A з текстовим шаром з накладенням електронного підпису здобувача, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису (з використанням кваліфікованої електронної позначки часу), та інформацію про склад разової ради, посилання на веб-сайт, де здійснюватиметься трансляція захисту дисертації;

2) вносить інформацію про утворення разової ради до інформаційної системи;

3) передає друкований примірник дисертації, підписаний здобувачем, до бібліотеки закладу;

4) подає електронний примірник дисертації до державної наукової установи «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації», а також до локального репозитарію закладу.

19. Інформація про утворення разової ради вважається оприлюдненою з дня її внесення до інформаційної системи.

Будь-яка особа, яка є суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності, може подати МОН повідомлення щодо невідповідності складу разової ради вимогам законодавства протягом 15 днів з дня оприлюднення Національним агентством інформації про утворення разової ради (внесення змін до складу разової ради).

МОН проводить перевірку відповідності складу разової ради вимогам пунктів 14 – 16 цього Порядку та розглядає повідомлення щодо невідповідності складу разової ради (у разі надходження) протягом місяця з дня оприлюднення Національним агентством інформації про утворення разової ради (внесення змін до складу разової ради).

У разі виявлення порушень МОН зупиняє роботу разової ради шляхом внесення відповідної інформації до інформаційної системи із зазначенням підстав для усунення виявлених порушень.

20. З метою усунення виявлених порушень, а також у разі неможливості виконання членом (членами) разової ради своїх обов'язків заклад видає наказ про внесення змін до складу разової ради, інформацію про що вносить до інформаційної системи.

21. Інформація про зміни у складі разової ради оприлюднюється в інформаційній системі.

22. За результатами вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, протягом 45 календарних днів з дня оприлюднення інформації про утворення разової ради кожен рецензент подає разовій раді рецензію, а кожен офіційний опонент – відгук, в яких зазначають результати власної оцінки наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача, зокрема новизни представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукової обґрунтованості, рівня виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Рецензенти і офіційні опоненти забезпечують об'єктивність підготовлених ними рецензій і відгуків, засвідчують їх власними підписами та відбитками печаток закладів за основним місцем роботи.

У разі коли рецензія (відгук) не відповідає встановленим вимогам, голова разової ради визначає строк для її (його) доопрацювання.

У разі неподання рецензії (відгуку) у встановлений строк або подання з порушенням встановленого строку голова разової ради ініціює перед вченою радою закладу питання про заміну відповідного члена ради.

23. Заклад забезпечує створення необхідних умов для проведення разовою радою перевірки дотримання здобувачем академічної доброчесності.

У разі виявлення членами ради академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувача рецензент (офіційний опонент) зазначає про це у своїй рецензії (відгуку).

24. Протягом трьох робочих днів з дня надходження до разової ради останньої рецензії (відгуку):

разова рада призначає дату, час і місце проведення публічного захисту дисертації. Дата проведення публічного захисту дисертації призначається не раніше ніж через два тижні та не пізніше ніж через чотири тижні з дня надходження до разової ради останньої рецензії (відгуку). Інформація про дату, час і місце проведення публічного захисту дисертації здобувача оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу та вноситься до інформаційної системи;

електронні копії рецензій (відгуків) у форматі PDF/A з текстовим шаром з накладенням електронного підпису рецензента (офіційного опонента), що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису (з використанням кваліфікованої електронної позначки часу), оприлюднюються на офіційному веб-сайті закладу з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації, а їх копії на вимогу здобувача надаються йому для ознайомлення.

25. Публічний захист дисертації проводиться на засіданні разової ради, яке вважається правоможним за умови участі в ньому повного складу разової ради.

Члени разової ради та/або здобувач можуть брати участь у засіданні разової ради за допомогою засобів відеозв'язку в режимі реального часу. Заклад забезпечує можливість використання засобів відеозв'язку, зокрема особами з інвалідністю.

У разі відсутності кворуму для проведення засідання разова рада приймає рішення про перенесення дати проведення захисту дисертації, призначаючи іншу дату не раніше ніж через два тижні та не пізніше ніж чотири тижні від попередньої дати.

Протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення про зміну дати проведення захисту дисертації інформація про дату, час і місце проведення захисту дисертації оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу та вноситься до інформаційної системи.

26. Заклад забезпечує трансляцію захисту дисертації в режимі реального часу на своєму офіційному веб-сайті, а також відеозапис трансляції захисту дисертації з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації.

Якість і тривалість відеозапису трансляції захисту дисертації повинна бути достатньою для того, щоб повністю (без перерв) відтворити процедуру захисту дисертації, в тому числі з виступами здобувача та членів разової ради, наукової дискусії, а також голосування кожного з членів ради.

27. Засідання разової ради для проведення публічного захисту дисертації проводиться за процедурою, визначеною закладом.

Під час атестації здобувача члени разової ради повинні оцінити науковий рівень його дисертації та наукових публікацій з урахуванням дотримання ним академічної доброчесності, а також встановити рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Захист дисертації повинен мати характер відкритої наукової дискусії, в якій зобов'язані взяти участь здобувач, голова та усі члени разової ради.

У разі надходження до закладу звернень інших осіб з оцінкою дисертації разова рада озвучує їх під час публічного захисту дисертації та з урахуванням результатів їх розгляду приймає відповідне рішення. Такі звернення беруться до розгляду у разі їх надходження не пізніше ніж за три робочих дні до дня захисту дисертації.

28. Кожен член разової ради відкрито висловлює свою позицію за присудження або за відмову у присудженні ступеня доктора філософії.

Рада приймає рішення шляхом відкритого голосування:

про присудження ступеня доктора філософії, якщо його підтримали не менше ніж чотири члени разової ради;

про відмову у присудженні ступеня доктора філософії, якщо його підтримали два чи більше членів разової ради.

29. За результатами голосування оформлюється рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії за формою, затвердженою МОН. У рішенні, яке підписується головою разової ради та скріплюється відбитком печатки закладу, обов'язково зазначаються результати голосування членів разової ради.

Член разової ради має право викласти письмово окрему думку, в якій зазначити зауваження щодо дисертації, зокрема щодо дотримання здобувачем академічної доброчесності та/або щодо процедури захисту дисертації. Окрема думка додається до рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії і є його невід'ємною частиною.

Невід'ємною частиною рішення є також відеозапис трансляції захисту дисертації, на який накладається електронна печатка закладу, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронної печатки.

30. Здобувач має право до початку голосування щодо присудження ступеня доктора філософії за письмовою заявою на ім'я голови разової ради зняти дисертацію із захисту, крім випадків виявлення разовою радою порушення академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації. Здобувач може скористатися таким правом лише один раз.

Якщо разова рада виявила факти академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації, заява про зняття дисертації із захисту не

приймається. У такому разі разова рада приймає рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії без права повторного подання дисертації до захисту.

31. Після прийняття разовою радою рішення про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії заклад:

1) протягом трьох робочих днів оприлюднює рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії та відеозапис трансляції захисту дисертації на своєму офіційному веб-сайті з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації. Якщо заклад на своєму офіційному веб-сайті не може оприлюднити відеозапис трансляції захисту дисертації, він оприлюднює відеозапис трансляції захисту дисертації на іншому веб-сайті з можливістю вільного перегляду та обов'язковим оприлюдненням посилання на своєму офіційному веб-сайті;

2) протягом п'яти робочих днів подає інформацію про результати захисту дисертації до інформаційної системи.

У разі зняття дисертації із захисту заклад протягом трьох робочих днів з дати захисту дисертації оприлюднює інформацію про це на своєму офіційному веб-сайті, а також подає її до інформаційної системи.

32. У разі зняття здобувачем дисертації із захисту або відмови разової ради у присудженні ступеня доктора філософії здобувач має право за умови доопрацювання подати дисертацію повторно до захисту не раніше ніж через рік, крім випадку, передбаченого абзацом другим пункту 30 цього Порядку.

Повторний захист дисертації після її доопрацювання можливий за умови отримання здобувачем повторно висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

33. На підставі рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії заклад не раніше ніж через 15 та не пізніше ніж через 30 календарних днів з дня захисту дисертації видає наказ про видачу здобувачеві диплома доктора філософії та додатка до нього європейського зразка.

Якщо протягом 15 календарних днів з дня захисту дисертації закладом було виявлено порушення встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації або до закладу надійшло повідомлення про таке порушення, наказ закладу про видачу здобувачеві диплома доктора філософії видається у разі прийняття вченою радою рішення про залишення рішення разової ради в силі.

Рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії набирає чинності з дати набрання чинності наказом закладу про видачу диплома доктора філософії.

Диплом доктора філософії оформляється за формою, затвердженою МОН, та видається здобувачеві у порядку, встановленому закладом.

Здобувачеві, підготовка якого здійснювалася відповідно до договору між вітчизняним та іноземним закладами та якому присуджено ступінь доктора філософії згідно із цим Порядком, диплом доктора філософії може бути виданий

також іноземним закладом відповідно до законодавства держави місцезнаходження такого закладу.

34. Протягом десяти робочих днів з дня видачі диплома доктора філософії заклад додає копію рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії, засвідчену головою разової ради, до примірника дисертації, що зберігається у бібліотеці закладу.

Положення цього пункту застосовуються з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації.

35. Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, рецензії, відгуки, рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії та відеозапис трансляції захисту дисертації додається до особової справи здобувача, яка зберігається відповідно до законодавства.

Відеозапис трансляції захисту дисертації, оприлюднений закладом, повинен бути доступним для вільного перегляду не менше ніж шість місяців з дати набрання чинності рішенням разової ради про присудження ступеня доктора філософії.

Скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку із порушенням процедури захисту дисертації

36. Заклад, який утворив разову раду, до видачі здобувачеві диплома доктора філософії має право скасувати рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з порушенням встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації.

Порушення вимог щодо складу разової ради не може бути підставою для скасування рішення разової ради, якщо робота такої ради не зупинена МОН.

37. Повідомлення щодо порушення встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації може бути надано до закладу будь-якою особою, яка є суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності, протягом 15 календарних днів з дня проведення захисту дисертації. У повідомленні зазначаються прізвище та власне ім'я (для фізичних осіб) або повне найменування (для юридичних осіб) та адреса особи, обґрунтування та посилання на докази, що підтверджують наведені у ньому обставини.

Повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації надсилається:

в електронній формі з накладенням електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, – на офіційну адресу електронної пошти закладу;

в паперовій формі за підписом особи, що його подає (керівника юридичної особи), – на адресу закладу.

Датою подання повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації є дата його надходження до закладу.

38. З метою розгляду питання про скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з порушенням встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації вчена рада закладу на найближчому засіданні утворює комісію у складі трьох наукових (науково-педагогічних) працівників закладу. До складу такої комісії не можуть бути включені члени разової ради.

Комісія розглядає повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації протягом двох тижнів з дня її утворення.

Результати розгляду виносяться на засідання комісії, яке проводиться відкрито, за участю особи, яка подала повідомлення, та/або її представника, здобувача та у разі потреби членів відповідної разової ради. Вказані особи інформуються про дату, час і місце проведення засідання за п'ять календарних днів до дати його проведення. Відсутність вказаних осіб на засіданні не перешкоджає розгляду повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації.

39. Протягом п'яти робочих днів з дати засідання комісія готує висновок, який підписується всіма членами комісії.

У висновку комісії наводяться підстави для прийняття нею рішення та пропонується:

скасувати рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з порушенням встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації;

відмовити особі у задоволенні повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації.

Висновок комісії у строк до трьох робочих днів з дня підписання подається вченій раді закладу.

Вчена рада закладу на найближчому засіданні розглядає висновок комісії та за результатами його розгляду приймає рішення про скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії або про залишення рішення разової ради в силі, про що видається наказ закладу.

Протягом трьох робочих днів з дати видання зазначеного наказу рішення вченої ради разом з висновком комісії оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу.

40. Національне агентство має право скасувати рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з порушенням встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації протягом шести місяців з дня видання наказу закладу про видачу здобувачеві диплома доктора філософії.

У разі надходження до Національного агентства повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації Національне агентство розглядає його протягом трьох місяців з дня надходження.

41. Повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації може бути подане Національному агентству будь-якою особою, яка є суб'єктом наукової і

науково-технічної діяльності. У повідомленні зазначаються прізвище та власне ім'я (для фізичних осіб) або повне найменування (для юридичних осіб) та адреса особи, обґрунтування та посилання на докази, що підтверджують наведені у ньому обставини.

Повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації надсилається:

в електронній формі з накладенням електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису. – на офіційну адресу електронної пошти Національного агентства;

в паперовій формі за підписом особи, що його подає (керівника юридичної особи), – на адресу Національного агентства.

Датою подання повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації є дата його надходження до Національного агентства.

42. Національне агентство протягом трьох робочих днів з дати надходження повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації оприлюднює його в інформаційній системі та надсилає його копію до відповідного закладу.

У разі невідповідності зазначеного повідомлення вимогам, встановленим абзацами першим – четвертим пункту 41 цього Порядку, Національне агентство повертає повідомлення особі без розгляду.

Заклад протягом 20 робочих днів з дня надходження повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації має право надати свої письмові пояснення щодо викладених у повідомленні обставин. Ненадання таких пояснень не перешкоджає розгляду зазначеного повідомлення.

Національне агентство має право отримувати від закладу інформацію та документи, необхідні для розгляду повідомлення.

43. Повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації розглядається Апеляційним комітетом Національного агентства (далі – Апеляційний комітет) у порядку, встановленому Національним агентством.

Результати розгляду повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації виносяться на засідання Апеляційного комітету. Про дату, час і місце проведення засідання інформуються особа, яка подала повідомлення, та заклад за п'ять робочих днів до дати засідання. Участь зазначеної особи і представника закладу в засіданні Апеляційного комітету не є обов'язковою.

Апеляційний комітет на своєму засіданні встановлює наявність або відсутність порушень встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації, про що готує подання та вносить його на розгляд Національного агентства.

У разі виявлення Апеляційним комітетом під час розгляду повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації порушень академічної доброчесності, зокрема наявності в дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, Апеляційний комітет приймає рішення про передачу зазначеного повідомлення на розгляд Комітету з питань етики Національного

агентства (далі – Комітет з етики) та вносить інформацію про це до інформаційної системи.

44. Про дату, час і місце проведення засідання Національного агентства для розгляду подання Апеляційного комітету інформуються особа, яка подала повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації, та заклад за п'ять робочих днів до дати засідання. Участь зазначеної особи і представника закладу в засіданні Національного агентства не є обов'язковою.

За результатами розгляду Національне агентство на своєму засіданні приймає рішення про скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії або про залишення рішення разової ради в силі.

Протягом п'яти робочих днів з дати засідання Національне агентство інформує про прийняте рішення особу, яка подала повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації, заклад та особу, стосовно дисертації якої розглядалося повідомлення, а також вносить відповідну інформацію до інформаційної системи.

Скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку із встановленням фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

45. Заклад, в якому утворена разова рада, або його правонаступник має право скасувати рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з виявленням у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації незалежно від строку, що минув після присудження разовою радою ступеня доктора філософії.

Заклад протягом трьох місяців з моменту виявлення ним у захищеній дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації або з дня надходження до закладу повідомлення про зазначені факти розглядає питання щодо скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії.

Повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації може бути подане до закладу будь-якою особою, яка є суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності. У повідомленні зазначаються прізвище та власне ім'я (для фізичних осіб) або повне найменування (для юридичних осіб) та адреса особи, обґрунтування та посилання на докази, що підтверджують наведені у ньому обставини.

Повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації надсилається:

в електронній формі з накладенням електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, – на офіційну адресу електронної пошти закладу;

в паперовій формі за підписом особи, що його подає (керівника юридичної особи), – на адресу закладу.

Датою подання повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації є дата його надходження до закладу.

46. Порядок встановлення фактів порушення академічної доброчесності та скасування рішення разової ради визначається вченою радою закладу з урахуванням вимог Закону України «Про освіту», спеціальних законів та цього Порядку.

Питання щодо скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з виявленням у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації виноситься на засідання вченої ради закладу. Про дату, час і місце проведення засідання вченої ради інформуються особа, яка подала повідомлення, особа, рішення про присудження якій ступеня доктора філософії оскаржується, та у разі потреби члени відповідної разової ради за п'ять робочих днів до дати засідання. Вчена рада на своєму засіданні приймає рішення про скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії або про залишення рішення разової ради в силі.

47. Національне агентство розглядає питання щодо скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з виявленням у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у разі:

1) надходження до Національного агентства скарги особи на рішення закладу про залишення без розгляду її повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації або про залишення рішення разової ради в силі (далі – скарга);

2) надходження до Національного агентства повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у разі ліквідації закладу, разова рада якого прийняла відповідне рішення;

3) передачі Апеляційним комітетом на розгляд Комітету з етики повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації, під час розгляду якого виявлені порушення академічної доброчесності, зокрема наявність в дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

48. Скарга/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного

плагіату, фабрикації, фальсифікації можуть бути подані до Національного агентства будь-якою особою, яка є суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності. У скарзі/повідомленні зазначаються прізвище та власне ім'я (для фізичних осіб) або повне найменування (для юридичних осіб) та адреса особи, обґрунтування та посилення на докази, що підтверджують наведені у них обставини.

Скарга/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації надсилаються:

в електронній формі з накладенням електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, – на офіційну адресу електронної пошти Національного агентства;

в паперовій формі за підписом особи, що його подає (керівника юридичної особи), – на адресу Національного агентства.

Датою подання скарги/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації є дата надходження скарги/повідомлення до Національного агентства.

Національне агентство протягом трьох робочих днів з дати надходження скарги/повідомлення оприлюднює їх в інформаційній системі, а також надсилає копію скарги до закладу, разова рада якого прийняла відповідне рішення.

У разі невідповідності скарги/повідомлення зазначеним у цьому пункті вимогам Національне агентство повертає скаргу/повідомлення особі без розгляду.

Комітет з етики протягом трьох робочих днів з дня отримання від Апеляційного комітету повідомлення щодо порушення процедури захисту дисертації, під час розгляду якого виявлені порушення академічної доброчесності, зокрема наявність в дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, надсилає копію матеріалів щодо виявлених порушень до закладу, разова рада якого прийняла відповідне рішення.

49. Скарга/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації розглядаються Комітетом з етики у порядку, встановленому Національним агентством.

Результати розгляду скарги/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, а також матеріалів щодо виявлених Апеляційним комітетом порушень академічної доброчесності виносяться на засідання Комітету з етики. Про дату, час і місце проведення засідання інформуються особа, яка подала скаргу/повідомлення, та заклад за п'ять робочих днів до дати засідання. Участь зазначеної особи і представника закладу у засіданні Комітету з етики не є обов'язковою.

Комітет з етики на своєму засіданні встановлює наявність або відсутність у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, про що готує подання та вносить його на розгляд Національного агентства.

50. Про дату, час і місце проведення засідання Національного агентства для розгляду подання Комітету з етики інформуються особа, яка подала скаргу/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, та заклад за п'ять робочих днів до дати засідання. Участь зазначеної особи і представника закладу у засіданні Національного агентства не є обов'язковою.

За результатами розгляду Національне агентство на своєму засіданні приймає рішення про скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з виявленням у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації або про залишення рішення разової ради в силі.

Протягом п'яти робочих днів з дати засідання Національне агентство інформує про прийняте рішення особу, яка подала скаргу/повідомлення щодо наявності у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, заклад та особу, стосовно дисертації якої розглядалися скарга/повідомлення, а також вносить відповідну інформацію до інформаційної системи.

Правові наслідки скасування рішення разової ради

51. У разі скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії після видачі здобувачеві диплома доктора філософії такий диплом вважається недійсним з дня прийняття відповідного рішення.

Протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення закладом/Національним агентством щодо скасування рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії інформація про недійсність диплома доктора філософії вноситься ними до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

52. У разі скасування рішення разової ради у зв'язку з порушенням встановленої цим Порядком процедури захисту дисертації здобувач має право на подання дисертації за тією ж темою до захисту повторно.

У разі скасування рішення разової ради у зв'язку з виявленням у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації дисертація повторно до захисту не подається.

53. Видатки, пов'язані з проведенням атестації здобувача, в тому числі з оплатою роботи офіційних опонентів, здійснюються закладом, в якому утворена разова рада, за рахунок джерел, з яких здійснюється (здійснювалася) підготовка здобувача або за рахунок коштів закладу. Заклад повинен передбачити в своєму кошторисі видатки, пов'язані з проведенням атестації здобувача, в тому числі протягом шести місяців після відрахування його з аспірантури або завершення строку його прикріплення.

У разі звернення здобувача до закладу щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та/або проведення захисту дисертації через шість місяців після відрахування з аспірантури або завершення строку прикріплення (з урахуванням пункту 12 цього Порядку) чи повторного подання дисертації до захисту та проходження атестації видатки, пов'язані з проведенням атестації здобувача, здійснюються ним за рахунок власних коштів або коштів фізичних, юридичних осіб.

54. Заклад зараховує голові разової ради та рецензентам за виконання їх функцій під час одного захисту дисертації не менше 32 годин у межах норм часу наукової роботи, встановлених закладом для науково-педагогічних працівників (у межах основного навантаження – для наукових працівників).

Заклад, в якому утворена разова рада, оплачує роботу офіційних опонентів за виконання функцій, пов'язаних з атестацією здобувача, під час одного захисту дисертації відповідно до норм погодинної оплати праці осіб, які мають науковий ступінь доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) та проводять навчальні заняття з аспірантами, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (Офіційний вісник України, 2002 р., № 36, ст. 1699), з розрахунку 12 годин, з 1 січня 2023 р. – 24 години, з 1 січня 2024 р. – 32 години. Якщо кошторис закладу не передбачає видатків, пов'язаних з проведенням атестації здобувача, положення цього абзацу не застосовуються.

55. Здобувачу, його науковому керівнику (науковим керівникам) забороняється до, під час та/або після захисту дисертації надавати чи пропонувати надати членам разової ради, керівнику та іншим посадовим особам закладу, в якому утворена разова рада, будь-які матеріальні та/або нематеріальні блага, зокрема кошти чи будь-яке інше майно, оплату послуг з харчування, перевезення, проживання таких осіб.

56. Супровід діяльності разових рад здійснює відділ аспірантури (ад'юнктури) або інший структурний підрозділ чи посадова особа, визначені закладом.

57. Заклад подає інформацію, передбачену цим Порядком, до Національного агентства через інформаційну систему у вигляді документів в електронній формі, згенерованих засобами інформаційної системи, на які накладається електронний

підпис уповноваженої посадової особи закладу, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису.

1.2. Освітньо-наукова програма 053 «Психологія»

Нові виклики для психології, зумовлені сучасним політичним, економічним, соціальним контекстом України, змушують практиків, роботодавців, науковців, освітян формувати нові підходи до організації праці, розвитку нових послуг, змісту й форм освіти, наукових досліджень. Необхідним наразі є узгодження між основними стейкхолдерами базових компетентностей, затребуваних на ринку праці, формування яких мало би забезпечуватися освітніми закладами, які готують фахівців із психології. Особливо нагальною є ця потреба для докторських (PhD) програм із психології, що активно почали створюватися в Україні з 2016 року⁵.

ОНП «ПСИХОЛОГІЯ»: зміст та структура. (<http://surl.li/bcwla>)

ОНП «Психологія» в УДПУ імені Павла Тичини започаткована у 2016 р.

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

НРК України – 8 рівень, FQ-EHEA – третій цикл, QF-LLL – 8 рівень

Спеціальність 053 Психологія. Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Освітня кваліфікація: доктор філософії з психології.

Обсяг освітньо-наукової програми:

- освітня складова – 60 кредитів ЄКТС;
- наукова складова (передбачає проведення здобувачем вищої освіти власного наукового дослідження під керівництвом наукового керівника та оформлення його результатів у вигляді дисертації).

Особливість цієї програми полягає у тому, що:

- дослідницька практика здобувачів узгоджується з потенційними сферами їхньої професійної діяльності;
- дослідницькі інтереси здобувачів – з актуальними викликами у сфері практичної психології та місією Університету;
- забезпечує професійну підготовку докторів філософії для центрального регіону України.

Здобувачі ОНП – активно залучені до науково-дослідної роботи, викладацької діяльності, академічного менторства, проєктної, міжнародної діяльності факультету. Зміст підготовки, унікальний набір обов'язкових і вибіркових ОК, пов'язаних з напрямом дослідження, забезпечує набуття відповідних компетентностей і отримання результатів навчання. Усе це сприяє формуванню мотивації до здобуття ступеня доктора філософії та гарантує високу

якість підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня зі спеціальності 053. Психологія.

Освітньо-наукова програма «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти розроблена на підставі:

Закону України «Про освіту» (2017, зі змінами); Закону України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами); Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами); Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових ступенів та ліцензування освітньої діяльності» (від 30.03.2021 № 1369-IX);

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.);

Статуту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021); Стратегії розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021); Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (нова редакція) (2021); Положення про освітні програми в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021); Положення про аспірантуру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (від 21 червня 2016 р., зі змінами); Національної рамки кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 у редакції від 25.06.2020 № 519); «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584); професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610) та інших нормативних актів.

Освітньо-наукова програма розроблена робочою групою кафедри психології факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Мета освітньо-наукової програми.

Підготувати фахівців для практичної та науково-дослідницької роботи у галузі академічної і прикладної психології з глибокими знаннями проблем сучасної психології та навичками організації психологічної практики, здатних здійснювати теоретико-методологічне узагальнення та глибоке переосмислення наявних знань з психології через наукову діяльність та професійну практику

Предметна область. Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія (згідно Міжнародного стандарту класифікації освіти: 0313 Psychology)

Об'єкти вивчення та діяльності: процеси становлення і розвитку особистості в онтогенезі та їхня гармонізація; дослідження джерел, рушійних сил, закономірностей і психологічних механізмів психічного розвитку людини.

Цілі навчання (очікуване застосування набутих компетентностей): формування у здобувачів здатності до наукового пошуку, організації, проведення та презентації наукових досліджень з метою розв'язання складних спеціалізованих завдань і практичних проблем у галузі психології та практичної реалізації місії служіння людині, громаді, суспільству.

Теоретичний зміст предметної області (поняття, концепції, принципи та їхнє використання для пояснення фактів та прогнозування результатів) - знання: із соціально-гуманітарних і фундаментальних дисциплін професійної підготовки в обсязі, необхідному для вирішення науково-дослідницьких завдань; загальних теорій та сучасних психологічних концепцій; чинних законодавчих актів і нормативних документів; специфіки комунікацій у професійній сфері, наукового спілкування, основ наукового спілкування іноземною мовою.

Методи, методики та технології, якими має оволодіти здобувач вищої освіти для застосовування на практиці: методи збору та обробки науководослідного матеріалу; методи наукових психологічних досліджень; методи статистичної обробки та аналізу результатів наукових психологічних досліджень, методики надання психологічної допомоги.

Інструменти та обладнання: бібліотечні ресурси та технології, репозитарій, програмне забезпечення для підтримки дистанційного навчання

Особливість цієї програми полягає у тому, що:

- дослідницька практика здобувачів узгоджується з потенційними сферами їхньої професійної діяльності;
- дослідницькі інтереси здобувачів – з актуальними викликами у сфері практичної психології та місією Університету;
- забезпечує професійну підготовку докторів філософії для центрального регіону України.

Освітня складова програми (60 кредитів) реалізується упродовж чотирьох семестрів, охоплює обов'язкові дисципліни (забезпечують здобуття глибоких знань із спеціальності, оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, набуття універсальних навичок дослідника, здобуття мовних компетентностей), практику (дослідницьку, науково-педагогічну) та дисципліни вільного вибору здобувача вищої освіти.

Теоретична, практична підготовка та робота над дисертаційним дослідженням охоплюють перші два роки навчання, наступні два роки – виключно виконання наукової складової освітньо-наукової програми.

Наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення здобувачем вищої освіти власного наукового дослідження під керівництвом наукового керівника та оформлення його результатів у вигляді дисертації.

Наукова складова передбачає такі види діяльності:

- проведення наукового дослідження та оформлення дисертації;
- оприлюднення результатів наукового дослідження (опублікування наукових статей, участь у конференціях)

- підсумкова атестація (захист дисертації) .

Науково-дослідна робота здобувача освітнього ступеня доктора філософії зі спеціальності «Психологія» виконується у межах теми дисертаційної роботи та є основним компонентом освітньо-наукової програми підготовки здобувачів.

За цей час здобувач освітнього ступеня доктора філософії навчається самостійно здійснювати науковий пошук, збирати та аналізувати джерельну базу дослідження, формулювати наукове завдання дослідження, обирати адекватні методи теоретичного й експериментального дослідження, проводити дослідницьку діяльність на всіх його етапах, обробляти дані та використовувати їх для перевірки основної гіпотези дослідження.

Науково-дослідна робота виконується під керівництвом наукового керівника, який має право корегувати процес дослідження, несе відповідальність за підготовку здобувача освітнього ступеня доктора філософії у визначеній галузі наук про освіту та своєчасну реалізацію ним етапів дисертаційної роботи, її якість.

Стан готовності дисертації до попереднього обговорення визначається науковим керівником (або консенсусним рішенням двох керівників). Обов'язковою умовою допуску до попереднього захисту є успішне виконання здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії його індивідуального навчального плану, індивідуального плану наукової роботи та перевірка дисертації на текстові запозичення (програма Unichack).

Державна атестація аспірантів, які навчаються в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, здійснюється на основі аналізу успішності навчання, оцінювання якості розв'язання випускниками аспірантури задач діяльності, що передбачені освітньо-науковою програмою.

Усі аспіранти незалежно від форми навчання, зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити усі форми поточного та підсумкового видів контролю, передбачених навчальним планом та освітньо-науковою програмою аспірантури вищого закладу освіти.

Індивідуальний план наукової роботи є обов'язковим до виконання здобувачем відповідного ступеня і використовується для оцінювання успішності виконання ним запланованої наукової роботи. Відставання від передбачених індивідуальним планом наукової роботи термінів виконання без обґрунтування об'єктивних і поважних причин може бути підставою для ухвалення вченою радою вищого закладу освіти рішення про відрахування аспіранта на підставі невиконання ним навчального плану відповідної освітньо-наукової програми. Рішення вченої ради про відрахування аспіранта вводиться в дію наказом керівника вищого закладу освіти відповідно до закону.

Атестація наукової складової освітньо-наукової програми (захист дисертації) здійснюється спеціалізованою вченою радою. Атестація освітньої складової здійснюється відповідно до навчального плану освітньо-наукової програми, після закінчення якої аспірантові вищий заклад освіти видає академічну довідку, де

зазначається назва дисциплін, обсяг кредитів ЄКТС за кожною дисципліною та відповідні оцінки. На підставі цієї довідки спеціалізовані вчені ради готують додаток до диплома доктора філософії європейського зразка.

Періодичні фахові наукові видання України Спеціальність 053 Психологія (категорія Б)

1. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія» Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
<http://univ.kiev.ua/ua/science/journals/bulletin-knu-psychology>
2. Вісник Національного авіаційного університету. Серії: Педагогіка, Психологія Національний авіаційний університет.
<https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP>
3. Вісник Одеського національного університету. Психологія Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
<http://psysocwork.onu.edu.ua/old/about>
4. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології» Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут психології ім.Г. С. Костюка НАПН України. <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246>
5. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
<https://sj.npu.edu.ua/index.php/pn/about>
6. Вісник Національного університету оборони України: збірник наукових праць. Київ : НУОУ <https://nuou.org.ua/nauka/svr/npub/v-nuou/>
7. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>
8. Психологічний часопис : збірник наукових праць. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України
<http://psychology-naes-ua.institute/>
9. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. <http://psych.vernadskyjournals.in.ua/archive>
10. Науковий журнал з соціології та психології «Габітус». <http://habitus.od.ua/>
11. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Психологія"
<http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology>
12. Вісник Одеського національного університету: зб. наук. пр., Серія: Психологія. <http://psysocwork.onu.edu.ua/old>
13. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: психологія <https://periodicals.karazin.ua/psychology>
14. Збірник наукових праць Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки. Хмельницький.
<http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk>
15. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». <https://psj.oa.edu.ua/>
16. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія. <https://pp-msu.com.ua/uk>

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

2.1. Рекомендації щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження зі спеціальності 053 «Психологія»

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 визначена та затверджено вимоги до оформлення дисертації, які визначають структуру та правила оформлення дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі. За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою, пов'язаною з предметом дослідження, з поданням перекладу до спеціалізованої вченої ради.

Дисертація повинна мати такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основна частина; список використаних джерел; додатки.

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Вимоги до структурних елементів:

1. Титульний аркуш дисертації оформляється за формою, наведеною у додатку 1 до цих Вимог.

2. Для ознайомлення зі змістом та результатами дисертації подається державною та англійською мовами анотація - узагальнений короткий виклад її основного змісту. В анотації дисертації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та за наявності практичного значення.

В анотації також вказуються: прізвище та ініціали здобувача; назва дисертації; вид дисертації та науковий ступінь, на який претендує здобувач; спеціальність (шифр і назва); найменування вищого навчального закладу або найменування наукової установи, у якому (якій) здійснювалася підготовка; найменування наукової установи або найменування вищого навчального закладу, у спеціалізованій вченій раді якої (якого) відбудеться захист; місто, рік. Зразок анотації наведено нижче. Обсяг анотації становить 0,2 - 0,3 авторських аркуша. Анотація може подаватися також третьою мовою, пов'язаною з предметом дослідження.

3. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи.

Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

4. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації. Вказуються наукові праці: в яких опубліковані основні наукові результати дисертації; які засвідчують апробацію матеріалів дисертації; які додатково відображають наукові результати дисертації.

5. Зміст повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.

6. Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

7. Основна частина дисертації має містити: вступ; розділи дисертації; висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами.

8. У вступі подається загальна характеристика дисертації, а саме:

- обґрунтування вибору теми дослідження (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);
- мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження;
- методи дослідження (перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків);
- наукова новизна отриманих результатів (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше);
- особистий внесок здобувача (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);
- апробація матеріалів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення);
- структура та обсяг дисертації (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

- зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, - грантами вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота;
- практичне значення отриманих результатів – надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

9. У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), пункти (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), підпункти (нумерація - з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При нумерації формул і рисунків за наявності посилань на них у тексті дисертації проставляються через крапку номер розділу та номер формули (рисунка). Формула, що нумерується, наводиться посередині нового рядка (нумерація - з правого боку в дужках). Номер та назва рисунка наводяться знизу/з правого боку рисунка.

10. У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

11. Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 до цих Вимог.

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела.

12. До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації: проміжні формули і розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних; протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи; інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації; ілюстрації допоміжного характеру; інші дані та матеріали.

13. Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі).

Вказуються наукові праці автора у послідовності, наведеній у пункті 4 розділу III цих Вимог.

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга).

14. Дисертація оформляється відповідно до правил, наведених у додатку 4 до цих Вимог⁵.

⁵ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р

№ 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Додаток 1 до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 1 розділу III)

Титульний аркуш дисертації

Найменування вищого навчального закладу або наукової установи, де здійснювалася
підготовка здобувача,
органу, до сфери управління якого належить заклад, установа

Найменування вищого навчального закладу або наукової установи,
у спеціалізованій вченій раді якого (якої) проводився захист дисертації, органу, до сфери
управління якого належить заклад, установа

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

(прізвище, ім'я, по батькові)

Гриф Прим. № УДК _____
(індекс)

ДИСЕРТАЦІЯ

(назва дисертації)

(шифр і назва спеціальності)

(галузь знань)

Подається на здобуття наукового ступеня _____

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник (консультант) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене
звання)

Місто - рік

Примітка. Відомості щодо грифа секретності та напис «Прим. № _____»
наводять за необхідності.

Додаток 2 до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 2 розділу III)

Зразок АНОТАЦІЯ

Сорокіна Н.В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів засобами мультимедійних технологій. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (012 - Дошкільна освіта). - Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2016.

Зміст анотації Ключові слова

Список публікацій здобувача

1.

Додаток 3 до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 11 розділу III)

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК
стилів оформлення списку наукових публікацій

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA^{6 7}(American Psychological Association) style.
3. Chicago/Turabianstyle⁸.
4. Harvard style⁸.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style¹⁰.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style¹¹.
11. Springer MathPhys Style.¹²

⁶ Springer Style

<http://resourcecms.springer.com/springercms/rest/v1/content/51958/data/v1/Guidelines+for+Contributions+to+Major+Reference+Works>

⁷ Elsevier Style

<https://www.elsevier.com/journals/learning-and-instruction/0959-4752/guide-for-authors#68000>

⁸ Там само 1

⁹ Там само 1

¹⁰ Там само 1

¹¹ Там само 1

¹² Там само 1

Додаток 4 до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 14 розділу III)

ПРАВИЛА
оформлення дисертації¹³

Обсяг	Обсяг основного тексту дисертації визначається <u>пунктами 10, 11</u> Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, або може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт - Times New Roman, розмір шрифту - 14 pt
Інтервал	Дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу
Шрифт	Кегель - мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX оформленням
Поля	Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве - не менше 20 - 25 мм, праве - не менше 10 мм, верхнє - не менше 20мм, нижнє - не менше 20 мм

¹³ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

2.2. Технологія роботи над дисертацією

Вибір мети, теми і назви, визначення наукового завдання та проблеми дисертаційного дослідження

Одним із найважливіших етапів підготовки дисертаційної роботи є вибір теми дисертації. Правильно обрана і коректно сформульована тема дозволяє скласти чітке уявлення про подальші кроки дослідження. Тому роботу над дисертацією доцільно починати після формулювання і всебічного аналізу її теми.

Теми дисертацій пов'язуються, як правило, з основними науководослідними роботами, що виконуються вищими навчальними закладами або науковими установами і затверджуються вченими (науковотехнічними) радами [4]. Отже обираючи тему дисертаційного дослідження варто її пов'язувати з напрямками основних науково-дослідних робіт, що виконуються у навчальному закладі, на факультеті або кафедрі.

Розрізняють такі види тем [12,20]: теми, що виникли внаслідок розвитку проблем, над якими працює даний науковий колектив, ініціативні теми, запропоновані здобувачем наукового ступеня, і теми вибрані «на замовлення». При виборі теми доцільніше зосередити увагу на темах з першої групи, хоча здобувач може сам запропонувати тему дисертації, виходячи з її актуальності, відповідності фаху, зважаючи на власні наукові інтереси та сучасний стан розробки наукових досліджень з обраної проблеми. Основними критеріями, що використовуються здобувачем при виборі теми дисертації, мають бути такі: актуальність, новизна, перспективність, наявність теоретичної бази, можливість виконання теми в даній організації, перспектива отримання ефекту при впровадженні результатів в умовах підприємств регіону, а також її відповідність профілю кафедри (згідно з ліцензійно-акредитаційними вимогами МОНУ).

Можна визначити такі загальні правила, яких слід дотримуватися при виборі теми дисертації [12,20]. Бажано обирати тему, до якої здобувач найкраще підготовлений, з якої вже є публікації, зібрано літературний чи фактичний матеріал тощо. При виборі теми дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Philosophiæ Doctor, Ph.D., PhD) доцільно ставити завдання порівняно вузького плану, для того щоб тему можна було глибоко опрацювати. Тема дисертації повинна мати науковий характер. Її характерною рисою, на відміну від «інженерно-технічних» тем є можливість застосування при її розробці такої формули: «знання – застосування наукових методів – нове знання». Крім того, дисертація має містити нове вирішення завдання (проблеми), а принципи розв'язання, зміст теоретичної та експериментальної частин дисертації також повинні бути відмінними від попередніх робіт. Обрати тему дисертації можуть допомогти такі прийоми [12]:

- вивчення тематики наукових планів і програм організації де виконується робота;
- ознайомлення з напрямками наукових досліджень, планами, програмами, що мають галузеве значення;
- перегляд каталогів захищених дисертацій та ознайомлення з уже виконаними дисертаційними роботами;
- виявлення того, що і ким написано з конкретної теми (монографії, статті, тези доповідей тощо);
- ознайомлення з новітніми результатами досліджень у споріднених, суміжних галузях науки; - перегляд відомих наукових рішень за допомогою нових методів або з нових теоретичних позицій;
- ознайомлення з аналітичними оглядами та статтями у спеціальних періодичних виданнях;
- бесіди й консультації з фахівцями-науковцями, під час яких можна визначити важливі, проте, ще мало вивчені в теоретичному плані питання.

Після вибору теми здобувач має розробити план своєї дисертації, добре обміркувавши хід її виконання з урахуванням конкретних умов, в яких йому доведеться працювати. Після чого звернутись до наукового керівника (консультанта) за порадою. Рекомендації наукового керівника дозволять правильно обмежити поле діяльності, точніше визначити і краще усвідомити обраний напрям дослідження. Вибір теми завершується формуванням назви дисертаційного дослідження.

Назва дисертації повинна бути достатньо короткою (бажано 5-10 слів), адекватно відображати її зміст, відповідати сутності вирішуваної наукової проблеми (завдання). Вона має вказувати на мету (предмет) дисертаційного дослідження та його завершеність.

У назві не слід використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Треба уникати назв, що починаються зі слів [12,20]: «Дослідження питання...», «Дослідження деяких шляхів...», «Шляхи...», «Проблеми...», «Деякі питання...», «Матеріали до вивчення...», «До питання... » тощо, в яких не відбито достатньою мірою суть проблеми.

Назва дисертації в процесі наукового дослідження може уточнюватися. Вона підлягає самоперевірці здобувачем, а також аналізу опонентів, організації, де виконано роботу, експертної комісії спеціалізованої вченої ради.

Аналіз назви дисертації здійснюється за такими аспектами. По-перше, на відповідність меті, задачам, науковим результатам і висновкам дисертації: назва дисертації має обов'язково містити в концентрованому вигляді предмет дослідження, основний науковий результат або узагальнене визначення вирішуваної наукової проблеми (завдання). По-друге, на відповідність паспорту спеціальності: зміст дисертації має відповідати напрямкам досліджень (одному або декільком) й галузі науки, що вказані у паспорті спеціальності.

Мета дисертаційного дослідження – це кінцевий результат, на досягнення якого спрямовано дослідження [12,20]. Запланований результат має бути конструктивним, тобто спрямованим на вироблення корисного продукту з кращими, ніж було раніше, показниками якості. Характерними прикладами мети дослідження для дисертацій з технічних спеціальностей, пов'язаних з певними виробничими процесами, є удосконалення процесів керування, підвищення їх ефективності, зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності виробництва. Зауважимо, що формулюючи мету, не слід вживати слова «дослідження...», «вивчення...», тому що вони вказують на засіб її досягнення, а не на саму мету.

Мета дисертації реалізується вирішенням задач, які разом із метою наводяться у вступній частині дисертаційної роботи та авторефераті.

PhD дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки [4].

Формулювання наукової проблеми (завдання) викристалізовується із сукупності нових наукових положень, винесених на захист [20]. Особливу увагу необхідно звертати на те, щоб не підмінювалися отримані в роботі нові наукові положення новими прикладними результатами. Потрібно чітко формулювати вирішену наукову проблему (завдання), сутність її вирішення і напрями практичного застосування розв'язку. Це й буде тією головною формулою дисертації, за яку присуджується науковий ступінь.

Сформульоване наукове завдання або проблема вельми тісно пов'язується з назвою дисертації, метою роботи і основними науковими положеннями, що захищаються в дисертації і є концентрованим вираженням наукової новизни отриманих результатів. Зазвичай формулювання починається так [20]: «У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукового завдання (або наукової проблеми), що виявляється в...». Далі треба вказати, якою саме є наукова проблема (або завдання), як вона вирішена і для чого в кінцевому розумінні (прикладному плані) вона призначена.

Постановка задач дослідження

Задачі дослідження подаються у формі переліків, наприклад, «проаналізувати...», «дослідити...», «встановити...», «з'ясувати...», «обґрунтувати...», «розробити...». Слід відзначити, що у наукових працях, до яких відноситься і дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії / доктора наук, мають переважати задачі дослідницького 18 характеру: встановлення залежностей, дослідження процесів керування тощо.

Як і мета дисертаційного дослідження його задачі повинні обов'язково бути досягнутими. Це слід зазначити у висновках до відповідних розділів дисертації та у загальних висновках.

Формулювати задачі слід зрозуміло, стисло, конкретно, оскільки опис їх вирішення становить зміст розділів і підрозділів дисертаційної роботи, а назви розділів дисертації мають відповідати конкретним задачам і результатам дослідження [12,20]. Зазвичай в одному розділі дисертації вирішують одну-дві поставлені задачі. У результаті проведеного статистичного аналізу встановлено [4], що число задач у PhD дисертаціях коливається в межах від 3 до 7.

При викладенні задач дослідження слід дотримуватись чіткої послідовності їх викладення, відповідно до логічної послідовності дій, спрямованих на досягнення поставленої мети дослідження [4]. При складанні переліку задач доцільно рухатись від абстрактного до конкретного, від загального до одиничного.

Слід відзначити, що включення до переліку малозначущої задачі, що не вирішує навіть невелику частину загального завдання (проблеми) є помилковим [4]. Самодостатність задачі визначається тим наскільки щільно вона пов'язана з іншими задачами. Якщо задача залежить від іншої або входить до її складу як частина, то її не можна виділяти окремим пунктом.

Невдалою є така послідовність задач дисертаційного дослідження: «проаналізувати основні закономірності...», «розробити математичні моделі...», «розробити методи корекції...», «дослідити оптимальні критерії оптимізації...», «розробити спосіб програмно-апаратної реалізації...», «провести практичну апробацію...». У наведеному переліку три задачі починаються тим самим дієсловом «розробити». Як синоніми у вказаних задачах можна використовувати такі дієслова: для другої – «синтезувати», для п'ятої – «запропонувати».

При формулюванні задач дисертаційного дослідження доцільно користуватись таким переліком синонімів-дієслів, з яких починається визначення задачі [4]: визначити, дослідити, вивчити, встановити, виявити, розробити, виробити, оптимізувати, з'ясувати, провести, обґрунтувати, оцінити. Наведемо приклад описаного вище підходу до формулювання задач дослідження з уникненням повторень на початку визначення задачі.

Можна рекомендувати такий підхід до формулювання задач дисертації, їх вирішення і представлення результатів: «задача → розділ дисертації (вирішення задачі) → науковий результат (розв'язок)».

Визначення об'єкту, предмету дослідження

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою, як загальне і часткове [12,20]. Об'єкт та/або предмет дослідження обов'язково повинні мати новизну.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення, це та частина об'єктивної дійсності, яка існує незалежно від нашої свідомості й нашого уявлення про неї. У разі, коли ця частина об'єктивної дійсності стає темою дослідження, вона стає й предметом дослідження.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта і є теоретичним відтворенням об'єктивної дійсності, тих суттєвих зв'язків і відношень, які підлягають безпосередньому вивченню в даній дисертації, є головними, визначальними для конкретного дослідження.

В об'єкті виділяється той його аспект, який виступає предметом дослідження. Наприклад, у PhD дисертації, предметом дослідження може бути «адаптивна система керування...», що входить ширшого поняття «процеси керування...» (об'єкту дослідження).

У процесі дисертаційного дослідження увага спрямовується саме на предмет, що відображається у назві дисертаційної роботи.

Слід відзначити, що між темою, об'єктом і предметом, метою і завданням дослідження існує нерозривний зв'язок, у своїй сукупності вони зумовлюють зміст положень, що виносяться здобувачем на захист, висновків і рекомендацій дисертації [12]. Тут можна простежити таку закономірність: якщо для формулювання назви дисертації має велике значення об'єкт, предмет дослідження і кінцевий результат, то для встановлення мети дослідження, крім цього, й такий елемент, як шлях досягнення кінцевого результату, який відсутній у формулюванні теми.

Складання плану дисертації

Важливим при написанні дисертації є планування роботи над нею. Починаючи роботу, здобувач має розподілити свій час, спланувати його і після вибору теми почати її розробку.

Розрізняють два види планів: індивідуальний план роботи здобувача над дисертацією, який регламентує послідовність і термін роботи над окремими етапами роботи; **робочий план і розгорнутий план дисертації**, в якому фіксується послідовність і зміст розділів і підрозділів дисертації [12,20]. Спільна робота дисертанта та його наукового керівника починається зі складання індивідуального плану навчання в аспірантурі. Такий план є основним керівним документом, який визначає спеціальність, зміст, обсяг, термін навчання здобувача в аспірантурі та форми його атестації. У ньому формулюється тема дисертації, виконання якої здійснюється за окремим, так званим **робочим планом**. Завершується робота над складанням індивідуального плану здобувача заповненням спеціального бланку або щоденника. Науковий керівник допомагає скласти аспіранту, здобувачу робочий план його роботи над дисертацією. До обов'язків керівника входить також робота над складанням календарного графіка роботи здобувача. Крім того, науковий керівник: рекомендує необхідну літературу, довідкові, статистичні та архівні джерела за темою дослідження; систематично консультує здобувача з питань змісту та організації написання дисертаційного дослідження; дає згоду на подання дисертації до захисту. Отже, керівник надає наукову й методичну допомогу, систематично контролює хід виконання роботи здобувачем, вносить відповідні корективи, дає рекомендації

щодо доцільності прийняття того чи іншого рішення, а також робить висновок про готовність роботи в цілому.

Реалізація **робочого плану** починається з розробки теми, тобто задуму наукового дослідження [12,20]. В основу такого задуму може бути покладено лише гіпотезу, тобто припущення, викладене на основі інтуїції (тобто на передбаченні чогось, що потребує попереднього вивчення). Навіть така постановка питання дозволить систематизувати та впорядкувати всю подальшу роботу. Попередній робочий план лише в загальних рисах дає характеристику об'єкта й предмета дослідження, проте із часом такий план може і повинен уточнюватись, хоч основна мета має залишатися незмінною. Робочий план складається в довільній формі. Як правило, це план-рубрикатор, який містить перелік розміщених у певному порядку розділів, підрозділів, рубрик, пов'язаних внутрішньою логікою дослідницької теми. Такий план, підготовлений на перших стадіях роботи, дозволяє в розгорнутому вигляді подати досліджувану проблему в різних варіантах. Кожну рубрику плану бажано писати на окремій картці. Це дозволить, механічно перегруповуючи картки, віднайти найбільш логічну і прийнятну для даного дослідження схему їх розміщення. Це можна робити також і в електронному вигляді.

На подальшому етапі роботи складають **розгорнутий план**, тобто план, який є реферативним викладом розташованих у логічному порядку питань, за якими в подальшому буде систематизовано весь зібраний фактичний матеріал [20]. Таким чином, на наступному етапі планування дисертаційного дослідження складається уточнений робочий план з усіма подробицями й конкретизованими задачами. Здобувачеві необхідно з'ясувати черговість і логічну послідовність намічених видів робіт. Черговість задач визначається залежно від наявних можливостей та умов. Логічна послідовність тісно пов'язана із задачами дослідження. Поки не вивчено матеріали першого розділу, недоцільно переходити до іншого. Важливо починати роботу з найголовнішого, вирішального, на чому слід зосередити увагу. Це дозволить віднайти як оптимальні рішення, так і оптимальну послідовність у вирішенні першочергових і другорядних задач.

У науковому дослідженні план зазвичай носить динамічний, мінливий характер і не повинен перешкоджати розвитку ідей і здійсненню задумів науковця. Разом з тим він допомагає зберегти основний науковий напрямок роботи. До того ж, що у процесі роботи над дисертацією, зазвичай, виникає необхідність неодноразово повертатись до вже пройдених пунктів плану для доопрацювання, уточнення, розширення або корегування.

З урахуванням специфіки творчого процесу план здобувача має містити все, що можна заздалегідь передбачити. Таке всебічне планування дослідження значно підвищить ефективність наукової праці та якість її результатів.

Робота над першим розділом – аналіз досліджуваної теми

Усі наукові дослідження базуються на наукових результатах, отриманих в результаті попередніх досліджень. Не виключенням є і дисертація – вона обов'язково має містити огляд вітчизняних і зарубіжних літературних джерел з теми дослідження.

Функціями аналізу наукової літератури у дисертаційному дослідженні є такі [12]:

- виявлення досягнень науки й недоліків, помилок і прогалин;
- визначення основних поглядів фахівців на проблему з огляду на те, що вже зроблено в науці;
- визначення актуальності, рівня розробленості досліджуваної проблеми;
- надання матеріалу для вибору аспектів і напрямів дослідження, його мети й завдань, а також теоретичних побудов;
- забезпечення достовірності висновків і результатів пошуку здобувача, зв'язок його концепції із загальним розвитком теорії.

При *попередньому* вивченні літератури, коли здобувач вивчає стан наукових досягнень у певній галузі науки в цілому і розробки конкретного напрямку зокрема, доцільно записувати ідеї, які можуть стати базовими, узагальнюючими щодо даної проблеми, тобто вказувати на спільність та відмінність підходів вчених.

Вивчення наукової літератури з теми дослідження слід починати з робіт загального характеру (підручників, посібників, книг, монографій), щоб отримати уявлення щодо основних питань, пов'язаних з обраною темою. Завершуючи вивчення загальної літератури доцільно уважно переглянути список використаних у ній першоджерел, на основі якого сформувані наступні напрямки пошуку літератури, до яких включити більш вузькоспеціалізовані джерела – статті, тези доповідей тощо.

Розрізняють два види читання: «швидке» й «повільне» [12,20]. Перше дає змогу досліднику відповісти на запитання, чи варто дану книгу або статтю уважно читати, друге – передбачає поглиблене вивчення джерел – від простого матеріалу до складного, від книг до статей, від вітчизняних джерел до зарубіжних. Кожну статтю чи монографію слід читати з олівцем у руці, робити нотатки. Якщо є власний примірник або ксерокопії журналу, книги, статті, то можна робити позначки на полях. Це суттєво полегшить подальший аналіз літератури.

Основними етапами, за якими доцільно здійснювати вивчення наукової літератури є такі [12]:

- «швидкий» перегляд праці;
- послідовне «повільне» читання матеріалу;
- вибіркоче читання вибраних частин наукової праці;
- критичне оцінювання вибраних матеріалів;
- формування тексту дисертації за результатами критичного аналізу.

Слід відзначити, що при вивченні літератури необхідно уникати безпосереднього запозичення матеріалу, а зосередити увагу на аналізуванні отриманої інформації і формуванні системи власних думок за темою дослідження. Тому, корисно записувати власні думки, ідеї, що виникли під час знайомства з науковими працями.

При опрацюванні літературних джерел варто чітко оформлювати нотатки, щоб у подальшому ними було легко користуватися. Слід давати повний бібліографічний опис джерел, зазначаючи як загальний обсяг публікації, так і конкретну сторінку, на якій міститься цінний матеріал.

Особлива увага приділяється термінології дослідження [12]. Щоб **поняттєвий апарат** був науково обґрунтованим, треба проаналізувати визначення понять різними вченими і порівняти з тими, що сформульовані в державних стандартах, енциклопедіях, енциклопедичних словниках як загальних, так і галузевих. Це важливо зробити тому, що в кожній науці існує своя наукова мова. Терміни й поняття у побутовій мові часто не відповідають їх науковому тлумаченню. Інколи дослідник-початківець намагається писати статтю або дисертацію без відповідної теоретичної підготовки, що викликає непорозуміння й обурення фахівців. Аналізуючи літературу, слід відбирати не будь-які, а лише наукові факти. На основі наукових фактів визначаються закономірності, будуються теорії й виводяться закони [12]. Наукові факти характеризуються такими властивостями, як *новизна, точність, об'єктивність і достовірність*. Новизна наукового факту свідчить про принципово новий, до цього часу невідомий предмет, явище чи процес. Це не обов'язково наукове відкриття, але це завжди нове знання про те, що до цього часу було невідомим. Знання нових фактів розширює уявлення про реальну дійсність, збагачує можливості для її зміни, вдосконалення тощо. При виборі фактів слід бути науково об'єктивним. Не можна відкидати факти лише тому, що їх важко пояснити або віднайти практичне застосування. Особливо важливі ті з них, які підтверджують основну ідею, концепцію дослідника. Необхідно уважно вивчати наукові факти і для того, щоб вчасно внести корективи у свою дослідницьку позицію.

Достовірність наукових фактів значною мірою залежить від достовірності першоджерел. Рівень достовірності наукових публікацій залежить від багатьох чинників, зокрема, від цільового призначення та характеру інформації [12]. Про достовірність вихідної інформації можуть свідчити дані про те, наводяться результати завершеного чи незавершеного дослідження, а також науковий, професійний авторитет автора публікації, його належність до тієї чи іншої наукової школи. Слід відбирати найавторитетніші джерела, що містять останні дані, точно вказувати, звідки взято матеріал. Однак при відборі матеріалів з літературних джерел слід підходити до них критично, не зважаючи на рівень авторитетності автора.

Результатом аналізу наукової літератури є **огляд літератури** з теми дисертаційного дослідження [12]. Аналіз наукової літератури потребує певної

культури дослідника. Перш за все, всі прізвища авторів, які дотримуються єдиних поглядів з того чи іншого питання, вказуються в алфавітному порядку. Важко визначити, котрий з них зробив більший внесок у вивчення того чи іншого питання. Алфавітний порядок дозволяє встановити рівність відносин дослідника до наукових концепцій учених, хоч дослідник може звернути увагу на те, що дане питання вперше порушив такий-то учений, що найбільший внесок у даний аспект науки зробив саме цей дослідник. Найскладнішою є процедура систематизації наукової літератури при її огляді та аналізі [12]. Інколи навіть у дисертації, монографії можна зустріти примітивний аналіз літератури: коротко повідомляється, що в такій-то праці такий-то вчений виклав таку-то позицію, а другий – іншу. Хронологічний перелік того, хто і що сказав з того чи іншого приводу, не можна вважати науковим аналізом літератури. Недоцільним є також анування праць за темою без викладу власної позиції дослідника.

На основі аналізу літератури пишеться огляд літератури за темою, уточнюється тема, об'єкт і предмет дослідження.

Короткий критичний аналіз літератури та порівняння позиції автора з відомими розв'язаннями проблеми (наукового завдання) наводяться у вступі до дисертації для обґрунтування актуальності та доцільності роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, особливо на користь України [12]. Огляд літератури з теми подають також у першому розділі основної частини дисертації при виборі напрямів дослідження. Якщо за даною проблемою було проведено багато важливих досліджень за тривалий час, науковий аналіз джерел має бути особливо глибоким і повним. Крім того, огляд літератури здійснюється для того, щоб не повторювати відомих позицій. Огляд літератури за темою на завершальному етапі дослідження повинен не лише пов'язати проведене дослідження із загальним станом науки, але й порівняти отримані результати з даними інших дослідників, свій погляд з – поглядами інших учених, визначити загальні тенденції в науці, підтвердити актуальність теми і достовірність теорії дослідника. Після завершення дослідження аналіз літератури, як правило, поглиблюється, оскільки з'являється можливість більш обґрунтованого пояснення помилкових поглядів тих чи інших авторів. Огляд джерел дозволяє визначити новий науковий напрям, який потребує дисертаційного дослідження. Загальний обсяг огляду не повинен перевищувати 20% основного обсягу дисертації.

Основними критеріями правильності написання огляду є такі [12]: огляд виконано згідно із задачами дослідження, а не за авторами; огляд можна опублікувати як самостійну статтю.

Робота над основними розділами

Основні розділи дисертації є її головною частиною, яка розкриває зміст дослідження. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова зі стислим оглядом публікації і раніше проведених досліджень, описом обраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень [12].

У другому розділі, як правило, наводять методи вирішення задач та їхні порівняльні оцінки, наводять загальну методика проведення дисертаційного дослідження [12,20]. Обов'язковим елементом цього розділу роботи є вказівка на загальні методи та методика дослідження, які є концептуальною основою дисертації, інструментом у добуванні фактичного матеріалу, виступають необхідною умовою досягнення поставленої в роботі мети.

Загальні методи – це методологія дослідження, тобто основний, вихідний пункт, світоглядні концепції, теоретичні положення галузі, на які спирається автор дисертації [12]. Методологічні положення становлять теоретичну базу дослідження й завжди перебувають поза його межами. Не рекомендується брати як методологічну основу теоретичні підходи попередників, що досліджували дану тему. Методологічні положення наводяться як постулат, який не підлягає доведенню або критиці. У цьому розділі автор має виявити рівень володіння науковими (філософськими, загальнонауковими, спеціальними) методами, а також означити конкретні шляхи, способи досягнення наукового результату. Слід описати методи, використані під час наукового пошуку, основні етапи науково-дослідної роботи. Крім того, наводять інші елементи наукового процесу. До них, зокрема, належать гіпотеза, вказівки, конкретний матеріал, на якому виконано роботу. Тут також надаються характеристика основних джерел інформації (офіційних, наукових, літературних, бібліографічних), посилання на власні роботи здобувача, зазначається термін виходу першої публікації автора.

Отже, в перших розділах дисертації докладно висвітлюється *стратегія і тактика, методика й техніка* дослідження, а також узагальнюються результати. Матеріали цього розділу повинні засвідчити достовірність здобутих результатів [12]. У наступних теоретичних розділах з вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вніс у розробку проблеми. Здобувач має дати оцінку повноті вирішення поставлених завдань, достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), порівнюючи з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних авторів, обґрунтувати необхідність додаткових досліджень, навести негативні результати, які зумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Дисертація повинна містити *нове вирішення актуального наукового завдання (проблеми)*: нові факти, уточнення відомих раніше, проте недостатньо вивчених фактів, виявлені закономірності, авторські висновки, рекомендації [12,20]. У теоретичній частині дисертації нові наукові факти об'єднуються в систему, обґрунтовуються концептуальні положення. Основна частина дисертації містить, як правило, три-чотири розділи і декілька підрозділів відповідно до тих задач, які вирішує дослідник. Зміст розділів основної частини дисертації має відповідати темі дисертації й повністю її розкривати. Текст розділів демонструє вміння дисертанта стисло, логічно й аргументовано викладати матеріал. Кількість і послідовність розділів залежить від характеру дисертації. Якщо теоретичні питання є головними, їм присвячується другий та/або третій розділ. При цьому в

другому підрозділі подаються матеріали з вирішення основного теоретичного завдання, у третьому – додаткові теоретичні питання, що впливають з основного. У результаті виконання теоретичної частини дисертації має бути сформульовано завдання експериментального дослідження та очікуваний результат.

Кожен підрозділ має завершуватись узагальненням, що характеризує результати представлені у даному підрозділі та вказує наступні кроки дослідження, пов'язуючи викладений матеріал з наступним підрозділом. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладом наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу звільнити загальні висновки від другорядних подробиць. При цьому користуються прикінцевими узагальненнями усіх підрозділів даного розділу дисертації. У висновках, як правило, наводять джерело, у якому здобувач опублікував результат (тобто вказується номер публікації у списку літератури), що дає змогу легко пересвідчитися у виконанні вимоги щодо обов'язкового висвітлення у друкованих працях основних результатів дисертації.

Обсяг висновків до кожного розділу становить, зазвичай, 1-1,5 сторінки.

Формулювання висновків і наукової новизни одержаних результатів

PhD дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки. Таким чином наявність виділених окремо наукових положень у PhD дисертаціях є необов'язковим. Разом з тим чітко визначено важливість наукової новизни одержаних результатів.

У науковій новизні одержаних результатів подають короткий виклад нових наукових рішень, запропонованих здобувачем особисто [12]. Необхідно показати відмінність одержаних результатів від відомих рішень, описати ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток). Науковий результат – це творчий продукт окремого розділу. Тому, кількість наукових результатів, як правило, дорівнює кількості розділів дисертації.

Суть наукового результату формулюється в коротких висновках до розділу, а також у загальних висновках до дисертації. Виклад суті результату має бути стислим, зрозумілим, конкретним, без загальних слів і термінів, що потребують додаткових пояснень.

Кожен пункт наукової новизни (наукового положення) чітко формулюють, виокремлюючи його основну сутність і зосереджуючи особливу увагу на рівні досягнутої при цьому новизни [20]. Сформульоване наукове положення повинно читатися і сприйматися легко й однозначно. У жодному випадку не можна вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації, коли просто констатують, що зроблено в дисертації, а новизни із написаного виявити неможливо.

До цього пункту не можна включати опис нових прикладних (практичних) результатів, отриманих у вигляді способів, пристроїв, методик, схем, алгоритмів

тощо [20]. Слід завжди розмежовувати одержані наукові положення та нові прикладні результати, що впливають з теоретичного доробку дисертанта.

Наукова новизна самої дисертації – це ознака, наявність якої надає автору право на використання поняття «вперше» при характеристиці здобутих результатів і проведеного дослідження в цілому [20]. Поняття «вперше» означає в науці факт відсутності подібних результатів до їхнього оприлюднення. Уперше може здійснюватися дослідження на оригінальну тему, яка раніше не досліджувалась, у тій чи іншій галузі наукового знання.

Пункти наукової новизни одержаних результатів формулюють таким чином, щоб їх зміст послідовно відповідав на запитання: Що запропоновано (зроблено) і яка ступінь його новизни? В чому новизна запропонованого? Що дає (ефект) запропоноване?

Слід відзначити, що у наукових положеннях (наукових результатах) доцільно вказувати числові результати дослідження ефективності пропонуваніх методів, моделей тощо.

Висновки до дисертації в цілому повинні містити головні наукові результати, отримані здобувачем особисто, показати його пріоритет у розв'язанні наукової проблеми, її значення для науки і практики [12]. Висновки – це синтез накопиченої в основній частині наукової інформації, тобто послідовний, логічний, чіткий виклад головних результатів дослідження. У висновках формулюються найважливіші наукові та практичні положення з дослідженої наукової проблеми (завдання), її значення для науки та практики. Далі – висновки та рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів. Висновки не повинні механічно підсумовуватися в кінці розділів, а мають містити те нове, суттєве, що становить підсумкові результати дослідження, які часто подаються у вигляді певної кількості пронумерованих абзаців. їхня послідовність визначається логікою побудови дисертаційного дослідження.

Висновки до розділів теоретичної частини повинні містити [20]:

- коротку суть результату з цифрами і фактами;
- формулювання новизни результату;
- обґрунтування достовірності результату;
- пояснення практичної цінності результату.

Висновки до розділів експериментальної частини становлять [20]:

- коротку суть експерименту (мета, умови і т. ін.);
- коротку суть отриманого результату з цифрами та фактами;
- характеристику новизни отриманого результату;
- аналіз відповідності даних, передбачених теорією, з даними експерименту;
- практичну цінність отриманого результату.

Висновки передбачають узагальнену підсумкову оцінку проведеної роботи [12]. При цьому важливо зазначити, в чому полягає її основний зміст, які важливі наукові результати отримано, які нові наукові завдання постають у зв'язку з

проведеним дослідженням. Важливо вказати на новизну, теоретичну й практичну цінність дослідження, а також на те, які результати теоретичної та експериментальної частини дисертації й де було впроваджено. Інколи виникає необхідність зазначити шляхи продовження дослідження, конкретні завдання, які майбутнім дослідникам доведеться вирішувати в першу чергу.

Таким чином, висновки до дисертації є не звичайним переліком отриманих результатів проведеного дослідження, а їх підсумковим синтезом, тобто формулюванням того нового, що внесено автором у вивчення і розв'язання проблеми. У висновках слід наголосити на тому, що мету дослідження досягнуто, а всі поставлені задачі вирішено. Висновки повинні бути новими, оригінальними в даній галузі. Приблизний обсяг висновків 2-3 сторінки тексту.

Висновки за підрозділом (проміжні). Останній абзац кожного підрозділу дисертації слід присвячувати узагальненню результатів, отриманих у поточному підрозділі й обґрунтуванню матеріалу наступного підрозділу.

Висновки за розділом формують спираючись на проміжні висновки даного розділу, не обмежуючись при цьому простим їх повторенням. Як правило, кількість висновків до розділу дисертації відповідає кількості підрозділів у ньому.

Висновки за дисертацією роблять за аналогією до висновків розділів. Разом з тим, висновки за дисертацією мають свої особливості.

По-перше, виокремлюють висновки за одержаними науковими та практичними (прикладними) результатами. Кількість висновків кожного виду, як правило, становить 3-4.

По-друге, перед висновками наводять преамбулу (170-200 слів), у якій коротко викладають сутність одержаних наукових результатів. Незважаючи на відносно невеликий розмір преамбулу слід формулювати таким чином, щоб з неї можна було отримати повне уявлення про сутність дисертаційної роботи.

Наступним важливим етапом написання дисертації є публікування і апробація отриманих наукових результатів, висновків і рекомендацій.

2.3. Рекомендації щодо оформлення посилань та списку використаних джерел

ВИДИ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ТА ПРАВИЛА ЇХНЬОГО СКЛАДАННЯ

Бібліографічні посилання розрізняють залежно від складу елементів бібліографічного запису, місця розташування в документі, повторності наведення та вмісту бібліографічних записів.

За складом елементів бібліографічного запису розрізняють повне та коротке бібліографічне посилання.

Повне бібліографічне посилання містить усі обов'язкові елементи, що використовують для загальної характеристики, ідентифікування й пошуку об'єкта

посилання.

Коротке бібліографічне посилання містить частину обов'язкових елементів, які використовують тільки для пошуку об'єкта посилання.

За місцем розташування в документі розрізняють такі бібліографічні посилання: внутрішньотекстове; підрядкове; позатекстове.

За повторністю наведення посилань на один і той самий об'єкт розрізняють первинне та повторне бібліографічне посилання.

За вмістом бібліографічних записів може бути комплексне бібліографічне посилання

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання застосовують, якщо значну частину відомостей про об'єкт посилання внесено до тексту документа. Внутрішньотекстове бібліографічне посилання використовують для зручнішого читання тексту, кращого його сприйняття та заощадження місця у невеликих за обсягом документах.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання розміщують безпосередньо в тексті документа.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання подають у круглих дужках.

Знак «крапка й тире» («—») у внутрішньотекстовому бібліографічному посиланні замінюють знаком «крапка».

Внутрішньотекстове посилання може бути у повній або короткій формі

(якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті). Рекомендовано складати внутрішньотекстове бібліографічне посилання в короткій формі.

Приклади

(Вступ до медичної геології. Київ, 2011. Т 2. С. 422); (Бібліотечна планета. 2012. № 2. С. 36–37); (Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2012. С. 167);

(Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку. Київ, 2010. 268 с.);

(Книжкова палата України: сайт. URL: <http://www.ukrbook.net>).

Підрядкове бібліографічне посилання

Підрядкове бібліографічне посилання на джерела інформації використовують за умов, якщо всередині тексту документа його розмістити неможливо або небажано, щоб не переобтяжувати текст та не ускладнювати його читання.

Підрядкове бібліографічне посилання розміщують як примітку в нижній частині сторінки (полоси набору), відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рисою.

Підрядкове бібліографічне посилання пов'язують із текстом документа за допомогою знаків виноски, які подають на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті та перед підрядковим посиланням.

Знаки виноски відокремлюють від тексту проміжком.

Під час нумерування кількох підрядкових бібліографічних посилань можна застосовувати наскрізне нумерування в межах усього документа чи в межах його окремої глави (розділу, частини тощо) або нумерування в межах певної сторінки тексту (арабськими цифрами).

Підрядкове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);

- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Підрядкове бібліографічне посилання можна наводити у повній або короткій формі. Коротку форму застосовують, якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті.

Приклади

Повна форма

2. Україна в цифрах. 2007: стат. зб./Держ. ком. статистики України. Київ: Консультант, 2008. С. 185–191.

5. Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія/відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. С. 302–310.

Коротка форма

2. Україна в цифрах. 2007. Київ, 2008. С. 185–191.

5 Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України. Київ, 2008. С. 302–310.

У підрядковому бібліографічному посиланні на електронний ресурс віддаленого доступу за наявності в тексті бібліографічних відомостей, що його ідентифікують, дозволено зазначати тільки електронну адресу, використовуючи замість слів «Режим доступу» аббревіатуру «URI» або «URL»

Приклад

У тексті: Маніфест ІФЛА про Internet: прийнято Сесією Ради ІФЛА 23 серпня 2002 р./пер. з англ. В. С. Пашкова.*

У підрядковому посиланні: *URL: <http://archive.ifla.org/III/misc/im-ua.pdf>.
(дата звернення: 15.09.2002).

Позатекстове бібліографічне посилання

Позатекстове бібліографічне посилання використовують переважно у наукових виданнях у разі багаторазових посилань на одні й ті самі документи задля уникнення повторного подання однакових бібліографічних записів або через їхню велику кількість, або за браком місця для підрядкових посилань.

Позатекстові бібліографічні посилання нумерують у межах усього документа або в межах окремих глав, розділів, частин тощо, застосовуючи наскрізне нумерування (арабськими цифрами).

Позатекстові бібліографічні посилання наводять як перелік бібліографічних записів і розміщують наприкінці основного тексту (або після заключної статті, післямови, коментарів – за їх наявності) документа або його складника (зазначаючи, наприклад, «Список бібліографічних посилань»).

Сукупність позатекстових бібліографічних посилань, оформлених як перелік бібліографічних записів, не можна вважати бібліографічним списком (списком використаної літератури) чи покажчиком, що мають самостійне значення як бібліографічні посібники.

Проте текст документа можна пов'язувати знаками виноски з бібліографічним списком використаної літератури.

У позатекстовому бібліографічному посиланні повторюють бібліографічні відомості про об'єкт посилання, який згадано в тексті документа.

Приклад

У тексті: «... про що зазначено у Законі України «Про видавничу справу»⁴».

У позатекстовому посиланні: 4. Про видавничу справу: Закон України за станом на 20 берез. 2004 р./Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2004.17, [3] с. (Закони України).

Позатекстове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера або випуску, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Позатекстове бібліографічне посилання пов'язують із фрагментом тексту документа, до якого воно належить, за допомогою знаків виноски, які або виносять на верхню лінію шрифту після відповідного тексту та перед позатекстовим посиланням, або складають в одну лінію зі шрифтом основного тексту (у квадратних дужках у тексті та без дужок перед позатекстовим посиланням).

Приклад 1

У тексті: Правила банківського кредитування підприємств державної форми власності викладено у навчальному посібнику «Кредитування та ризики» (автори Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г.)³⁵.

У позатекстовому посиланні: 35 Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г. Кредитування та ризики: навч. посіб. Київ, 2008. 213 с.

Приклад 2

У тексті: Правила банківського кредитування підприємств державної форми власності викладено у навчальному посібнику «Кредитування та ризики» (автори Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г.) [35].

У позатекстовому посиланні: 35. Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г. Кредитування та ризики: навч. посіб. Київ, 2008. 213 с.

Якщо в тексті згадують конкретну частину тексту документа, після неї можна зазначити (у квадратних дужках) порядковий номер позатекстового бібліографічного посилання та сторінку, на якій подано цей об'єкт посилання. Між поданими відомостями проставляють знак «кома».

Приклади

У тексті: [2, с. 28]; [2, с. 154].

У позатекстовому посиланні: 2. Нагайчук Н. Г. Фінанси страхових компаній: навч. посіб. – Київ: УБС НБУ, 2010. – 527 с.

Якщо у позатекстовому посиланні бібліографічні записи не нумеровано, в тексті (у квадратних дужках) після згадування подають відомості, що є достатніми для ідентифікування об'єкта посилання (ім'я автора, назва документа тощо).

Якщо посилання в тексті подають на документ, авторами якого є одна, дві чи три особи, у квадратних дужках зазначають їхні прізвища, розділяючи знаком «кома».

Приклад

У тексті: [Кушнарєнко, Удалова].

У позатекстовому посиланні: Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: навч. посіб. – Київ: Знання, 2006. – 223 с.

Якщо посилання в тексті подають на документ, авторами якого є чотири та більше осіб, у квадратних дужках зазначають тільки його назву.

Приклад

У тексті: [Управління персоналом в умовах економіки знань].

У позатекстовому посиланні: Управління персоналом в умовах економіки знань: монографія/Азарєнкова Г М. та ін. Київ, 2011. 406 с.

Якщо в тексті є посилання на таку саму книгу того самого автора, але видану в іншому році, після прізвища автора зазначають відомості про рік її виходу у світ та сторінки, на яких подано об'єкти посилань, розділяючи ці відомості знаком «кома».

Приклади

[Іванченко, 1995, с. 52];

[Іванченко, 2009, с. 38].

Дозволено у посиланні в тексті скорочувати довгі назви документів, позначаючи останні видалені слова назви знаком «три крапки».

Приклад

У тексті: [Розвиток обліково-аналітичних ... , с. 85].

У позатекстовому посиланні: Розвиток обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні: монографія/Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2010. 447 с.

Якщо об'єктом позатекстового бібліографічного посилання є багаточастинний документ, у посиланні в тексті потрібно зазначити номер тому (частини) або випуску видання.

Приклад

У тексті: [Ушинський, т. 1, с. 192–193].

У позатекстовому посиланні: Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибр. твори. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с.

Якщо у посиланні в тексті наведено відомості про кілька об'єктів посилань, їх відділяють один від одного знаком «крапка з комою».

Приклад

[Вовчак, 2011 ; Зубець, 2012];

[3, с. 18; 2, с. 45].

Повторне бібліографічне посилання

Повторне бібліографічне посилання на один і той самий документ або його частину, або групу документів наводять у скороченій формі за умови, що всі потрібні для ідентифікування та пошуку цього документа бібліографічні відомості зазначено у первинному посиланні на нього.

Повторне бібліографічне посилання може бути внутрішньотекстовим, підрядковим і позатекстовим.

До повторного бібліографічного посилання дозволено долучати елементи, що не увійшли до складу первинного бібліографічного посилання, однак є потрібними для ідентифікування документа.

У повторному бібліографічному посиланні на документ, авторами якого є одна, дві або три особи, подають заголовок бібліографічного запису, основну назву та номер сторінки.

Приклади

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Копиленко О. Л. Законотворчий процес: стан і шляхивдосконалення. Київ, 2010. 692 с.).

Повторне: (Копиленко О. Л. Законотворчий процес. С. 292).

Підрядкове посилання

Первинне: 1 Захара І. Лекції з історії філософії. Вид. 2-ге. Львів, 1997. 322 с.

Повторне: 3 Захара І. Лекції з історії філософії. С. 86.

У повторному бібліографічному посиланні на документ, авторами якого є чотири та більше осіб, подають основну назву та номер сторінки.

Приклади

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Аналіз інвестиційних проектів: практикум для студ. вищ. навч. закл./Череп А. В. та ін. Київ, 2011. 259 с.).

Повторне: (Аналіз інвестиційних проектів. С. 18). Позатекстове посилання

Первинне: 8. Фінанси суднобудівних підприємств: монографія/І. А. Воробйова та ін. Миколаїв, 2012. 232 с.

Повторне: 15. Фінанси суднобудівних підприємств. С. 158.

У повторному бібліографічному посиланні дозволено застосовувати скорочування довгих назв, позначаючи видалені останні слова назви знаком «три крапки».

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 13. Правова основа діяльності органів державної влади/упоряд. Любченко П. М. Харків, 2010. 303 с.

Повторне: 20. Правова основа діяльності С. 290.

У повторному бібліографічному посиланні на багатотомний документ, авторами якого є одна, дві або три особи, подають заголовок бібліографічного запису, основну назву (або тільки основну назву, якщо заголовок немає), номер тому, сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 3 Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. Київ, 1986. 480 с.

Повторне: 5 Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. С. 300.

У повторному бібліографічному посиланні на серіальний документ, яке подають безпосередньо за первинним бібліографічним посиланням, зазначають його основну назву, а також ті відомості, що відрізняються від відомостей у первинному посиланні — рік, номер (у періодичному виданні), випуск (у продовжуваному виданні), число, місяць (у газетах), а також номер сторінки.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Вісн. прокуратури. Київ, 2011. Вип. 4. 128 с.).

Повторне: (Вісн. прокуратури. 2012. Вип. 1. С. 10).

У повторному бібліографічному посиланні на патентний документ подають позначення виду документа, його номер, назву країни, що видала цей документ, та сторінку, на якій розміщено об'єкт посилання в патентному документі.

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 8. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416 ; заявл. 01.04.2004 ; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.

Повторне: 10. Пат. 76509 Україна. С. 3.

У повторному бібліографічному посиланні на нормативний документ зі стандартизації (стандарти з позначками ДСТУ, ДСТУ ГОСТ, ДСТУ ISO, СОУ тощо) подають його позначку, номер разом із роком затвердження та номер сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 2 ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).

Повторне: 3 ДСТУ 7152:2010. С. 6.

Якщо первинне й повторне бібліографічні посилання на одну й ту саму сторінку (сторінки) документа розміщено одне за одним, текст повторного посилання замінюють словами «Там само» («Там же» – рос. мовою, «Ibid» – латин. мовою).

Приклад

Підрядкове посилання

1 Танюк Л. С. Твори: у 60 т. Київ, 2011. Т. 18. С. 250-253.

2 Там само.

У повторному бібліографічному посиланні на іншу сторінку одного й того самого документа до слів «Там само» («Там же» або «Ibid») додають номер цієї сторінки.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Литвиненко Н. П. Тлумачний словник медичних термінів. Київ, 2010. С. 175).

Повторне: (Там само. С. 92).

У повторному бібліографічному посиланні на багаточастинний документ, крім номера сторінки, зазначають номер тому (частини, випуску тощо).

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 13. Енциклопедія історії України: у 10 т./ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; НАН історії України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т 9. С. 36–37.

Повторне: 14. Там само. Т. 7. С. 18.

Якщо у складі первинного та повторного бібліографічних посилань, наведених одне за одним, є аналітичні бібліографічні записи на різні публікації, які розміщено в одному й тому самому періодичному чи продовжуваному

виданні, у повторному посиланні замість бібліографічних відомостей про цей документ, що збігаються з бібліографічними відомостями у первинному посиланні, наводять слова «Там само» («Там же» або «Ibid»).

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 5. Сенченко М. Чи вміємо ми читати?//Вісн. Книжкової палати. 2012. № 3. С. 3.

Повторне: 6. Афонін О. Українська книга 2011: рух по сходинках униз // Там само. С. 6–8.

Якщо у повторному бібліографічному посиланні, поданому не після первинного, є бібліографічний запис на один і той самий документ, створений одним, двома або трьома авторами, в ньому подають заголовок бібліографічного запису, а основну назву та наступні за нею повторювані елементи замінюють скороченими словами: «Ззнач. твір» («Ззначений твір»), «Цит. твір» («Цитований твір»), «Указ. соч.» («Указанное сочинение» – рос. мовою), «Цит. соч.» («Цитированное сочинение» – рос. мовою), «Op. cit.» («Ориэ citato» – латин. мовою).

У повторному бібліографічному посиланні на інший том (частину), іншу сторінку після цих слів зазначають номер цього тому (частини), цієї сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 2 Криворучко О. Ю. Сучасна архітектура: термінол. слов./Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2008. С. 87.

Повторне: 4 Криворучко О. Ю. Ззнач. твір. С. 59.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ КОМПЛЕКСНОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ

Якщо в бібліографічному посиланні використано кілька об'єктів посилання, їх об'єднують в одне – комплексне бібліографічне посилання (далі – комплексне посилання).

У комплексному посиланні кілька об'єктів бібліографічного посилання подають в абетковому чи хронологічному порядку або за абеткою назв мов, тобто за принципом єдиної графічної основи – кириличної, латинської тощо, або кожною мовою окремо.

Комплексні посилання можуть бути внутрішньотекстовими, підрядковими, позатекстовими, а також можуть містити первинні та повторні посилання.

Бібліографічні посилання у складі комплексного посилання розділяють між собою знаком «крапка з комою».

Кожне з бібліографічних посилань у складі комплексного посилання оформлюють за загальними правилами, урахувуючи зазначені далі особливості.

Якщо кілька бібліографічних посилань у складі комплексного посилання мають ідентичні заголовки (один і той самий автор кількох праць), у другому й

наступних посиланнях ці заголовки можна замінити словами: «Його ж», «її ж», «їх же» («Его же», «Ее же», «Их же» – рос. мовою або «Idem», «Eadem», «Ibidem» – латин. мовою).

Приклад

Підрядкове комплексне посилання: *Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 128 ; Його ж. Психологія і педагогіка вищої школи в запитаннях і відповідях: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 230.

Ідентичні заголовки у бібліографічних посиланнях у складі комплексного посилання можна не наводити. У цьому разі після заголовка в першому посиланні ставлять знак «двокрапка», а перед основною назвою наступного бібліографічного посилання проставляють його порядковий номер.

Приклад

Позатекстове комплексне посилання: 27. Кузьмінський А. І.: 1) Методика навчання англійської мови в аспекті комунікативно-когнітивного підходу: навч.-метод. посіб. Черкаси, 2011. С. 31 ; 2) Моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інтеграції України в європейський освітній простір: навч. посіб. Черкаси, 2011. С. 78.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ НА ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС

Залежно від режиму доступу електронні ресурси поділяють на електронні ресурси локального та віддаленого доступу.

За видом інформації, призначеної для сприйняття, розрізняють такі електронні ресурси: електронні дані, електронні програми, електронні дані та програми.

Джерелами інформації для складання бібліографічного посилання на електронний ресурс є титульний екран, основне меню, програма, головна сторінка сайту чи порталу, що містять відомості про автора, назву, відповідальність, перевидання (версію), місце та рік видання. Основним джерелом інформації є титульний екран. За потреби використовують й інші джерела інформації: етикетку на фізичному носіїві електронного ресурсу, технічну та іншу супровідну документацію до нього або контейнер, коробку, конверт тощо (згідно з ДСТУ 7157).

Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи, бази даних, портали чи сайти, веб-сторінки, форуми тощо), так і на їхні складники (розділи та частини електронних документів, порталів чи сайтів; публікації в електронних серіальних документах, повідомлення на форумах тощо) згідно з загальними правилами (відповідно до розділів 4–6) та з урахуванням зазначених далі особливостей.

Якщо є зміни в змісті електронного ресурсу – доповнено зміст або вилучено з нього певну інформацію, модифіковано мову програмування або операційної системи тощо, у бібліографічному посиланні наводять ці відомості, що крім слова «видання» (наприклад, «2-ге вид., доповнене»), можуть містити слова «версія» (наприклад, «Версія 3.1»), «рівень» (наприклад, «Тренувальний рівень»), «модифікація» (наприклад, «Третя модифікація»).

У бібліографічному посиланні після відомостей про відповідальність дозволено не подавати відомості про вид електронних даних чи програм, наприклад: електронні текстові дані (скорочено – електрон. текст. дані), електронні графічні дані (електрон. граф. дані), електронний журнал (електрон. журн.), електронні картографічні дані (електрон. картогр. дані), електронна пошукова програма (електрон. пошук. прогр.) тощо.

У бібліографічному посиланні на електронний ресурс локального доступу після вихідних даних подають відомості про кількість фізичних одиниць (арабськими цифрами) та вид носія інформації (наприклад, електронний оптичний диск). У дужках можна подавати відомості про вид оптичного диска (CD-R, CD-RW, DVD-R тощо).

Приклад

Підрядкове посилання

11 Кожухівський А. Д. Імітаційне моделювання систем масового обслуговування [Електронний ресурс]: практикум/Черкас. держ. технол. ун-т. Електрон. текст, дані. Черкаси, 2009. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

У примітці до бібліографічного посилання на електронний ресурс подають відомості, необхідні й достатні для пошуку та характеристики технічних специфікацій цього електронного ресурсу, в такій послідовності: системні вимоги; відомості про доступ; дата оновлення документа або його частини; електронна адреса; дата звернення до документа.

Відомості про доступ до електронного ресурсу подають у бібліографічних посиланнях на документи з комп'ютерних мереж, а також із повнотекстових баз даних, доступ до яких здійснюють на договірній основі або за передплатою (наприклад, «ЛІГА- ЗАКОН», «Атлас Аналітика», «Нормативні акти України» тощо).

Приклад

Позатекстове посилання

3. Про відзначення 150-річчя з дня народження видатного вченого Володимира Івановича Вернадського [Електронний ресурс]: проект постанови Верховної Ради України. Документ не було опубліковано. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА- ЗАКОН».

Відомостям про дату (день, місяць, рік) останнього оновлення електронного ресурсу віддаленого доступу (його частини) передують слова «Дата оновлення». Ці відомості в бібліографічному посиланні наводять перед відомостями про

режим доступу («URI», «URL»).

Приклад

Підрядкове посилання

2 Берташ В. Пріоритети визначила громада // Голос України: електрон.версія газ. 2012. № 14 (5392). Дата оновлення: 04.08.2012. URL: <http://www.qolos.com.ua/userfiles/file/040812/040812-u.pdf> (дата звернення: 06.08.2012).

Для позначення електронної адреси електронного ресурсу віддаленого доступу в примітці дозволено замість слів «Режим доступу» (чи «Доступ») або їхнього еквівалента іншою мовою (наприклад, «Available from») застосовувати аббревіатури «URI» (Uniform Resource Identifier – Уніфікований ідентифікатор ресурсу) або «URL» (Uniform Resource Locator – Уніфікований покажчик ресурсу).

Якщо електронний ресурс має унікальний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier – Ідентифікатор цифрового об'єкта) або інший постійний ідентифікатор, замість електронної адреси цього ресурсу рекомендовано зазначати його ідентифікатор.

Інформацію про протокол доступу до електронного ресурсу (http, ftp тощо) та його електронну адресу наводять у форматі «URI» або «URL».

Довгу електронну адресу можна переносити на наступний рядок. У цьому разі останнім у першому рядку має бути знак «навискісна риска» («/»).

Приклад

Підрядкове посилання

12 Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах // Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Для запобігання помилок у наведенні електронної адреси рекомендовано подавати її в один рядок.

Приклад

Підрядкове посилання

12 Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах//Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Дозволено подавати відомості про інше місцезнаходження чи форму електронного ресурсу, використовуючи слова «Також доступний» (наприклад, «Також доступний у PDF:..») чи подібні еквівалентні фрази (наприклад, «Відомості доступні також в Інтернеті:...»).

Після електронної адреси подають відомості про дату звернення до електронного ресурсу віддаленого доступу: число, місяць і рік (в круглих дужках) після слів «дата звернення».

Приклад

Позатекстове посилання

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.02.2012).

У бібліографічному посиланні на електронні ресурси локального та віддаленого доступу в примітці можна не подавати відомостей про джерело назви («Назва з етикетки диска», «Назва з екрана» тощо).

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ НА АРХІВНИЙ ДОКУМЕНТ¹⁴

Бібліографічне посилання на архівний документ дає можливість ідентифікувати його та визначати місцезнаходження в архіві, музеї, бібліотеці тощо.

Бібліографічне посилання на архівний документ складають за загальними правилами, викладеними в цьому стандарті, з урахуванням зазначених далі особливостей.

У бібліографічному посиланні на архівний документ відомості про об'єкт посилання відокремлюють від пошукових даних знаком «дві навскісні риски» («//») з проміжками до та після нього.

Приклад

Підрядкове посилання

3 Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки//ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.

Для позначення пошукових даних архівного документа використовують такі скорочення слів: «Ф.» («Фонд»), «Оп.» («Опис»), «К.» («Картон»), «Спр.»

(«Справа»), «Од. зб.» («Одиниця зберігання»), «Арк.» («Аркуш»). Між елементами пошукових даних ставлять знак «крапка». *Приклад*

Внутрішньотекстове посилання: (ЦДІАК України. Ф. 4703. Оп. 3. Спр. 23.

Арк. 45–49).

Бібліографічне посилання на архівний документ може містити такі елементи: заголовок бібліографічного запису (ім'я автора); основну назву документа; відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її); відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа); пошукові дані архівного документа; примітки.

Пошукові дані архівного документа містять такі відомості: назву архіву; номер архівного фонду; номер опису; номер справи (одиниці зберігання) за описом; місцезнаходження об'єкта посилання (кількість аркушів загалом чи аркуш, на якому подано об'єкт посилання).

¹⁴ ДСТУ 8302:2015.. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ. ДП «УкрНДНЦ», 2016. 20 с. (Інформація та документація). URL: http://knmu.kharkov.ua/attachments/3659_8302-2015.PDF

Приклад

Позатекстове посилання

8. ЦДНТА України. Ф. Р-72. Оп. 2. К. 1 – 272. Од. зб. 1. 10 арк.

Назву архіву подають у вигляді аббревіатури чи скорочення, які прийнято в архівній галузі. Розшифрування аббревіатури наводять у списку скорочень, який додають до тексту. Якщо списку скорочень немає, назву архіву подають повністю або скорочують окремі слова та словосполучення згідно з ДСТУ 3582, ДСТУ 7093, ГОСТ 7.12. Повну або скорочену назву архіву можна подавати після аббревіатури.

Приклади

ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ); ДА СБ України (Держ. архів Служби безпеки України); ЦДНТА України (Центр. держ. наук.-техн. архів України); Держархів м. Києва.

У повторному бібліографічному посиланні назву архіву наводять у вигляді аббревіатури або в скороченій формі.

Номер архівного фонду наводять після назви архіву, зазначаючи ті необхідні елементи пошукових даних, які прийнято подавати саме в цьому архіві. Після номера архівного фонду в круглих дужках може бути зазначено його назву.

Приклад

ЦДАВО України. Ф. 14 (Фонд «Товариство отців Василіан» у Львові).

Якщо номера архівного фонду немає, після назви архіву подають, зазвичай у називному відмінку, назву цього архівного фонду.

Приклад

Держархів Донецької обл. Фонд Донецького обкому КП(б)У.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання на архівний документ зазвичай містить тільки пошукові дані цього документа.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання (ЦДІАЛ України. Ф. 183. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 10).

За потреби можна наводити його повний опис.

*Приклад*Внутрішньотекстове посилання

(Наукове товариство ім. Шевченка//Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7).

У підрядкових і позатекстових бібліографічних посиланнях рекомендовано наводити відомості про архівний документ – об'єкт посилання (його заголовок та основну назву або тільки його основну назву; відомості, що належать до назви тощо) та пошукові дані.

*Приклад*Позатекстове посилання

5. Діяльність історичної секції при ВУАН та зв'язаних з нею історичних установ Академії в 1929— 1930 рр.//Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. X (Всеукраїнська Академія Наук). Спр. 1686. 30 арк.

Проте можна наводити у підрядкових і позатекстових посиланнях на архівний документ тільки пошукові дані цього документа за умови, якщо основні відомості про нього є в тексті.

Якщо справа (одиниця зберігання) чи певний архівний документ, який зберігають у цій справі, не має назви, її формулює дослідник. У цьому разі назву справи подають у квадратних дужках до або після пошукових даних про документ.

*Приклад*Позатекстове посилання

17. [Праці П. К. Грімстед]//ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк. або:

17. ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк. [Праці П. К. Грімстед].

Якщо потрібно зазначити автора та назву або тільки назву справи, в якій зберігають архівний документ – об'єкт посилання, ці відомості подають після пошукових даних у круглих дужках.

*Приклад*Підрядкове посилання

З Науковий архів Інституту історії України НАН України. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 170. № 1. Арк. 5. (План праці НДКІУ на 1924 р.).

У примітках можна наводити відомості про автентичність, автографічність, мову, спосіб відтворення, відомості про особливості зовнішнього вигляду архівного документа, про його опублікування тощо. Примітки подають після пошукових даних.

*Приклади*Підрядкові посилання

*ЦДАВО України. Ф. 3866. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 1–37. Копія.

2 ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 3. Спр. 38. Арк. 45. Оригінал. Рукопис.

Якщо текст архівного документа розміщено на зворотному боці аркуша, у пошукових даних бібліографічного посилання зазначають слово «зворот» у скороченій формі – «зв.».

Приклад

Позатекстове посилання

21. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р.//ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.

Бібліографічні посилання на архівні документи із зарубіжних архівів подають мовою певної країни згідно з прийнятими в цій країні та в цьому архіві правилами описування та складання посилань (зі скороченнями).

Приклади

Внутрішньотекстове посилання: (APw Lublinie. Zespol 95. Sygn.125. K. 6–7).

Підрядкове посилання: 11 Sygn.126. Wisyta Generalna dekanatu Patenskiego w roku 1793. 1793 r. 57 k.

Позатекстове посилання: Государственный архив Российской Федерации. Ф. Р-7008. Украинская библиотека им. С. Петлюры в Париже. 1922 –1940. Оп. 1. Д. 65. Каталог книг по истории Украины и другим вопросам на украинском языке, 1908–1940. 80 л.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основні джерела

Нормативні документи

1. Закон України «Про освіту» (2017, зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1854>
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових ступенів та ліцензування освітньої діяльності» (від 30.03.2021 № 1369-IX). Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB%20%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B0/%D0%9E%D0%9D%D0%9F%20%D0%A1%D0%BE%D1%86.%20%D1%80%D0%BE%D0%B1/%D0%BD%D0%9E%D0%A0%D0%9C.%20%D0%94%D0%9E%D0%9A/2021/%D0%97%D0%A3%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD...,%20%D0%B7%2018.04.21/d504786.htm>
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
5. Концепції та плани реалізації державної політики щодо досягнення цілей 1.1–1.5 Програми діяльності Кабінету Міністрів України, 2019 р. (*Проект*). – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-konceptij-ta-planiv-realizaciyi-derzhavnoyi-politiki-shodo-dosyagnennya-cilej-1-1-15-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini>.
6. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584). Режим доступу: [https://mon.gov.ua › 2020-metod-rekomendacziyi](https://mon.gov.ua/ua/news/2020-metod-rekomendacziyi)
7. Освітньо-наукова програма «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9E%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>
8. Наказ, Положення від 13.12.2021 № 1359 Про затвердження Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/RE37364?an=1>
9. Національна рамка кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 у редакції від 25.06.2020 № 519). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
10. Положення про освітні програми в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021 р.). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0>

%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf

11. Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE->

%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83.pdf

12. Постанова «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р. № 44. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-i120122-44>

13. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF>

14. Постанова Кабінету міністрів України від 01.03.99 р. № 309 Про затвердження положення «Про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів». – Електронний ресурс. – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/309-99-%D0%BF>

15. Проект Державного стандарту вищої освіти здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія (2020). Режим доступу: <https://cutt.ly/6Iu60Ue>

16. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti>

17. Положення про аспірантуру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (від 21 червня 2016 р., зі змінами). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/images/public/centers/895/files/polozenya.pdf>

18. Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19>.

19. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF>.

20. Статут Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021). Режим доступу:

<https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20%D0%A3%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83%2>

0%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%9F%D0%B0%D0%B2 %D0%BB%D0%B0%20%D0%A2%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20.pdf;

21. Стратегія розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3%20%D0%BD%D0%B0%202021-2025%20%D1%80%D1%80.pdf>.

Навчально-методичні матеріали:

1. Батенко Л. П. Управління проектами: Навч. посібник / Л.П. Батенко, О.А. Загородніх, В.В. Ліщинська / Батенко Л. П., Загородніх О. А., Ліщинська В. В. К.: КНЕУ, 2003. 231 с.

2. Важинський С.Е., Щербак Т.І. В 12 Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

3. Дебич М. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.

4. Зосимов А. М., Голік В. П. Дисертаційні помилки : монографія. Х.: Інжек, 2005. 216 с.

5. Методика викладання психологічних дисциплін у ВНЗ: Курс лекцій: Навчальний посібник / Уклад. Т. Д. Перепелюк. Умань. 2017. 226с.

6. Гульбс О.А., Кузьміна В.Ю., Перепелюк Т.Д., Польшина А.К. Психологический практикум – ПТК«Психо-тест». Диагностика и коррекция познавательной и эмоционально-волевой сферы личности : учебное пособие. Краматорск : ЦТРІ «Друкарський дім», 2021. 385 с.

7. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації / Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко / За ред. І. Степаненко. К.: ІВО НАПН України, 2016. 158 с.

8. Інтернаціоналізація як інструмент розвитку лідерського потенціалу університету : навчальний посібник / І. Степаненко, М. Дебич. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. 44 с.

9. Кукоба В. П. Управління проектами. Практикум [Електронний ресурс]: навч. посіб. / В. П. Кукоба [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Кукоби. К. : КНЕУ, 2014. - 111 с.

10. Методичні рекомендації до проходження виробничої науково-викладацької практики здобувачами вищої освіти ступеня «доктор філософії» спеціальності 053 Психологія / Уклад. Т.Д.Перепелюк, 2021. 87 с.

11. Методичні рекомендації до проходження виробничої дослідницької практики здобувачами вищої освіти ступеня «доктор філософії» спеціальності 053 Психологія / Уклад. Л.А.Данилевич, 2021. 87 с.

10. Наукове дослідження та академічна доброчесність : навч.-метод. посібн. / Уклад. Н. М. Коляда, Н. В. Левченко. К., 2021. 140 с.

10. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст.голови), О. М.Топузов (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. Бібліогр.: с. 21. (До 30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>

11. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

12. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.

13. Проектне фінансування: Підручник / Т.В. Майорова, О.О. Ляхова. К.: КНЕУ, 2017. – 761 с.

14. Семигіна Т. (2019). Дослідження у соціальній роботі: призначення, межі та методологія. Режим доступу:

<https://www.academia.edu/38287872/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%96%D>

0%BD%D0%B0_%D0%A2._2019._%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%83_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F

15. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко ; за ред. В. Зінченка. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.

16. Сусліков Л.М., Студеняк І.П. Управління науковими проєктами: електронний навчальний посібник. 100 Мбайт. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 409 сл.

17. Управління проєктами: навч. посіб. / Ю. І. Буріменко, Л. В. Галан, І. Ю. Лебедева, А. Ю. Щуровська; за ред. Ю. І. Буріменко. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2017. – 208 с.

18. Управління проєктами: навчальний посібник до вивчення дисципліни для магістрів галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізації: «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент міжнародних проєктів», «Менеджмент інновацій», «Логістика»/ Уклад.: Л.Є. Довгань, Г.А.Мохонько, І.П. Малик. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 420 с.

19. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. 3-тє видання, виправлене і доповнене / автор-упорядник Л. А. Пономаренко, доктор технічних наук, професор. К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», «Толока», 2010. 80 с.

Додаткові джерела

Наукові праці

1. Харченко Н. А. Теоретико-методологічні засади застосування теорії Г. С. Костюка у сучасній освітній практиці: монографія / Харченко Надія Анатоліївна; МОН України, Уманський держ. пед. у-т імені Павла Тичини. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2019. – 188 с. ISBN 978-966-304-316-6.

2. Вавіліна Н.І. Підготовка наукових кадрів як основа формування інтелектуального капіталу країни. НАУКА, ТЕХНОЛОГІЇ, ІННОВАЦІЇ. 2019, № 4. С. 16–27. Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%92%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_4-19.pdf

3. Винницький М. Впровадження третього циклу вищої освіти – ключ до успіху Болонського процесу. *Вища школа*. 2008. № 12. С. 20–27.

4. Демідова Ю. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: ретроспектива розвитку і особливості формування. Теорія і практика управління соціальними системами 4'2019. С. 115–129.

Режим доступу:

file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf

5. Докторські програми в Україні: досвід НаУКМА / За ред. В. П. Моренця. Київ : Універ. вид-во «Пульсари», 2010. 160 с.

6. Діхтяренко С.Ю. Мотиваційна складова навчального менеджменту у вищій школі. Вісник Національного університету оборони України. Київ, 2017. Вип. № 1 (48). С.66-71. Режим доступу: <https://mail.google.com/mail/u/0/#search/245440ss%40gmail.com?projector=1>
7. Гриньова Н. В., Козак О.Ю. До питання професійного становлення викладачів закладів вищої освіти. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 2020. Випуск 21. С.80-93.
8. Данилевич Л.А. Феноменологія та психосемантика поняття «професійний психологічний вплив». Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2017. Вип. 1 (48) С.72-77.
9. Міщенко М. С. Вплив самооцінки на рівень успішності професійної діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. Херсон : Гельветика, 2016. Випуск 6. Том 1. С. 78–83.
10. Міщенко М. С. Вплив індивідуально-психологічних особливостей особистості майбутнього психолога на розвиток синдрому емоційного вигорання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. Херсон : Гельветика, 2017. Випуск 2. Том 2. С. 48–53.
11. Перепелюк Т. Формування професійно-особистісного рівня викладача психології. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2018. Випуск 1(38). С. 40-43.
12. Луговий В. І. Модернізація підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі наукових установ АПН України в контексті Болонського процесу: досвід, проблеми, перспективи / В. І. Луговий, В. А. Семиченко, О. Л. Кононко та ін. // Педагогіка і психологія. 2008. № 1. С. 94-102.
13. Методика викладання психологічних дисциплін у ВНЗ: Курс лекцій: Навчальний посібник / Уклад. Т. Д. Перепелюк. Умань. 2017. 226с.
14. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 5-6 жовтня 2017 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 216 с.
15. Рачинський А.П., Інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: становлення й розвиток. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%94%D0%BB%D1%8F%20%D1%81.%D1%80/Rachinskiy.pdf>
16. Решетняк О.І. Особливості підготовки наукових кадрів у системах вищої освіти країн світу. Економіка та держава. Економіка та держава № 4/2020. С. 96–103. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf>
17. Різник В.В., Різник Н.А. Національні особливості та закордонна практика підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. «Young Scientist». № 10 (50). October, 2017. С. 525–529. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
18. Гульбс О.А. Психологічні готовність особистості викладача до інноваційної

діяльності. «Економічні та гуманітарні проблеми сучасної України» 5 грудня 2017 р.// Ред.кол.: Лантух В.В. (голов. ред) та ін. - Краматорськ: Краматорський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2017р. С.25-30.

19. Гульбс О.А. Роль комунікативної толерантності та емпатії в професійній діяльності психолога. / Гульбс О. А., Кузьміна В. Ю. // The 3rd International scientific and practical conference —Priority directions of science and technology development (November 22-24, 2020) SPC—Sci-conf.com.ua, Kyiv, Ukraine. 2020. 746 – 751 p.

20. Перепелюк Т. Д. Мотиваційний компонент навчальної діяльності у вищій школі: сучасні теорії дослідження. Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: Mater. III Międz. Konf. Nauk. Prakt. / Pod red. S. Gorniaka. Katowice: Nowa nauka, 30 kwietnia 2019. S. 76-78.

21. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні. Київ: Міленіум, 2010. 475 с.

Періодичні видання (спеціальність 053 Психологія)

1. Вісник Національного університету оборони України: збірник наукових праць. Київ : НУОУ <https://nuou.org.ua/nauka/svr/npub/v-nuou/>

2. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>

3. Психологічний часопис : збірник наукових праць. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України <http://psychology-naes-ua.institute/>

4. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. <http://psych.vernadskyjournals.in.ua/archive>

5. Науковий журнал з соціології та психології «Габітус». <http://habitus.od.ua/>

6. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Психологія"
<http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology>

7. Вісник Одеського національного університету: зб. наук. пр., Серія: Психологія.
<http://psysocwork.onu.edu.ua/old>

8. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: психологія
<https://periodicals.karazin.ua/psychology>

9. Збірник наукових праць Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки. Хмельницький. <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk>

10. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія».
<https://psj.oa.edu.ua/>

11. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». <https://pp-msu.com.ua/uk>

Інформаційні джерела

1. Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/>

2. Аспірантура та докторантура. Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу:

<https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0-%d1%82%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/>

3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. 2007-2020 рр. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm

4. Науковий портал. УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу:

<https://nauka.udpu.edu.ua/>

5. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Режим доступу:

<https://naqa.gov.ua/>

6. Наука. МОН України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nauka>

7. Національна академія наук України. Режим доступу:
<https://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default.aspx>

8. Quality guidelines for phd programs in social work. Режим доступу:
[http://www.gadephd.org/Portals/0/docs/GADE%20quality%20guidelines%20approved%204%2006%202013%20\(2\).pdf?ver=2013-06-27-221225-117](http://www.gadephd.org/Portals/0/docs/GADE%20quality%20guidelines%20approved%204%2006%202013%20(2).pdf?ver=2013-06-27-221225-117).

Веб-ресурси

1. <https://scholar.google.com/>
2. <https://www.scopus.com/home.uri>
3. <https://www.webofknowledge.com>

ДОДАТКИ

Додаток 1

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, що регулюють підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів в Україні¹⁵

Конституція України.

В ній визначено, що кожен має право на освіту (ст.53); громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством (ст.54).

Закони України та постанови Кабінету Міністрів України:

Закон України «Про освіту»

Закон України «Про вищу освіту»

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»

Порядок присудження наукових ступенів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567

Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261

Постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 р. «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора»

Постанова Кабінету Міністрів України № 309 від 01.03.1999 р. «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів»

Постанова Кабінету Міністрів України № 1187 від 30.12.2015 р. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 06.03.2019 № 167

¹⁵ Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://fspu.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/>

Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 № 283

Накази та розпорядження Міністерства освіти і науки України:

Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ Міністерства освіти і науки України 23 вересня 2019 року № 1220

Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації

Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка та додатків до них, зразка академічної довідки

Про затвердження форм документів з підготовки фахівців у закладах вищої освіти

Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)

Документи

Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти:

Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти

Методичні рекомендації для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми

Порадник щодо заповнення відомостей самооцінювання освітньої програми (для ЗВО)

Лист-роз'яснення щодо акредитації освітніх програм освітньо-наукового рівня (доктор філософії) у 2019-2020 н.р.

Громадське обговорення

Проєкт Переліку наукових спеціальностей за галузями науки
Проєкт Порядку присудження доктора наук

Проєкт Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії

Проєкт Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ
СТРУКТУРНИХ СКЛАДОВИХ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Міністерство освіти і науки України

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

ЧУПІНА КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 364-786.2-057.875-056.26:338.48-2-056.26](043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ
СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕННЯМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ЗАСОБАМИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ**

05 Соціальні та поведінкові науки

053 Психологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. О. Чупіна

Науковий керівник: Сафін Олександр Дзамільович, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

АНОТАЦІЯ

Чупіна К.О. Соціально-психологічна реабілітація студентів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2021.

У дисертації на основі теоретико-методологічного аналізу стану дослідженості проблеми соціально-психологічної реабілітації осіб з обмеженням життєдіяльності проаналізовано основні наукові підходи у психології щодо психологічного супроводу здобувачів освіти в умовах інклюзивного освітнього середовища, психологічної реабілітації, форм та методів роботи психолога зі здобувачами з обмеженням життєдіяльності в умовах ЗВО.

Авторкою критично проаналізовано міжнародні практики щодо супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності в умовах ЗВО та розвитку інклюзивного туризму за кордоном. Проаналізовано досвід психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності в Україні. Виокремлено досягнення, які можна впровадити в освітній процес ЗВО України, серед яких психологічний супровід, індивідуальна та групова робота з психологом, застосування арт-терапевтичних вправ та тренінгових занять, використання роздаткового матеріалу шрифтом Брайля, залучення сурдоперекладача, адаптація навчальних курсів відповідно до потреб здобувача з обмеженням життєдіяльності, створення системи дистанційного навчання та залучення волонтерів чи асистентів для допомоги здобувачам з обмеженням життєдіяльності.

Авторкою розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено програму упровадження інклюзивного туризму, як засобу соціально-психологічної реабілітації, яка містить організаційний, технологічний та результативний рівні та спрямована на когнітивний, емоційно-вольовий, особистісний та мотиваційний компоненти. До складу авторської програми увійшли: тренінг, інклюзивні туристичні маршрути, індивідуальна та групова робота з психологом. Наскрізний та комплексний характер програми реалізовано

на базі Центру освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Результатом впровадження програми соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності стало підвищення рівнів адаптації в освітньому середовищі та комунікативних навичок. Зросла питома вага здобувачів з обмеженням життєдіяльності, залучених до неформальних заходів та реалізації власних соціальних проєктів.

За результатами апробації авторської програми розроблено рекомендації для ЗВО щодо питань соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму. У рекомендаціях враховано особливості організації інклюзивних подорожей, адаптацію освітнього процесу та психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності відповідно до їхніх нозологій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для підвищення рівня адаптації здобувачів з обмеженнями життєдіяльності в новому колективі та пристосування до умов навчального процесу, а також у діяльності Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» на базі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини з метою створення ефективної системи психолого-педагогічного супроводу та соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Результати дослідження можуть бути використано у роботі інклюзивно-ресурсних центрів, реабілітаційних установ, а також під час підготовки лекційних курсів зі спеціальності «Психологія» у закладах освіти I-IV рівнів акредитації.

Ключові слова: психологія, соціально-психологічна реабілітація, психолого-педагогічний супровід, інклюзивний туризм, здобувачі вищої освіти, обмеження життєдіяльності людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Чупіна К. Соціально-психологічна реабілітація осіб з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. *Габітус*. 2020. Т. 1, № 12. С. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.37>.
2. Чупіна К. Щодо питань соціально-психологічної реабілітації студентів з обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму: рекомендації ЗВО. *Габітус*. 2021. № 26. С. 192–195. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.35>.
3. Чупіна К. Реабілітація засобами інклюзивного туризму психологічний аспект. *Психологія та соціальна робота*. 2021. № 1(53). С. 206–218. URL: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1\(53\).241362](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1(53).241362).

Статті в наукових виданнях інших держав

4. Psychological and Pedagogical Support of Students with Special Educational Needs in a Higher Education Institution / O. Kravchenko, **K. Chupina** et al. *Advances in Human Factors and Ergonomics in Healthcare and Medical Devices. AHFE 2021. Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. No. 263. P. 299–306. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-80744-3_37. **Scopus**
5. Chupina K. Structural-functional model of social-psychological rehabilitation of students with disabilities by means of inclusive tourism. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. No. 02(30). URL: <https://issn2391-4165.webnode.com.ua>.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Чупіна К. Формування soft skill у студентів-психологів під час навчання в ЗВО. Наукові психологічні дослідження і розробки молодих вчених : зб. матеріалів ІХ-тої Всеукр. наук. Інтернет-конф., 29–30 жовт. 2020 р. С. 76–78.
2. Чупіна К. Навчання в університетах під час пандемії COVID-19: досвід ЄС. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки : Спец. та інклюз. освіта: теорія, методика, практика : матеріали 7-ої Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 25 берез. 2021 р. С. 201–204.

3. Чупіна К. Інклюзивне навчання в умовах закладу вищої освіти: з досвіду центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів». *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*: матеріали I Всеукр. міждисциплінар. науково-практ. конф., м. Тернопіль, 8 квіт. 2021 р. С. 199–201.

4. Чупіна К. Соціально-психологічна робота з студентами з ООП засобами еко-тренінгів. збірник тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції : Сучасні тренінг. технології для розвитку особистості: еко-тренінг, м. Умань, 8–9 квіт. 2021 р. С. 78–79.

5. Чупіна К. Лідерство у студентському середовищі: гендерний вимір. Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : IV Всеукр. науково-метод. конф. з міжнар. участю, м. Умань, 22 квіт. 2021 р. С. 99–102.

6. Чупіна К. Команда психолого-педагогічного супроводу студентів з інвалідністю в умовах ЗВО: до питання створення та функціонування. *Практична психологія в інклюзивному середовищі – 2020* : Програма Міжнар. наук. офлайн-онлайн конф., м. Переяслав, 21 лют. 2020 р. С. 142–144.

7. Чупіна К. Інклюзивний туризм, як складова реабілітації студентської молоді з інвалідністю. Наука. освіта. молодь : матеріали XIII Всеукр. наук. конф. здобувачів та молодих науковців, м. Умань, 22 квіт. 2020 р. С. 145–147.

8. Чупіна К. Система супроводу інклюзивного навчання в Італії. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення : зб. матеріалів IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Ніжин, 30 квіт. 2020 р. С. 179–181.

9. Чупіна К. О. Психологічна реабілітація осіб з інвалідністю. Вектори психології – 2020 : Матеріали Міжнар. молодіж. наук. конф., м. Харків, 24 квіт. 2020 р. С. 80–84.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Chupina K. Аналіз розвитку інклюзивного туризму закордоном. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.*, 2020. № 11. С. 121–127. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-11-14>.

2. Коляда Н., Кравченко О., **Чупіна К.** Академічна доброчесність як складова якості освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти (з досвіду роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. Т. 2, № 2. С. 95–104.

3. Кравченко О., Коляда Н., **Чупіна К.** З досвіду соціальної роботи в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2020. № 1(4). С. 112–141. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(4\).2020.215466](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(4).2020.215466).

4. Чупіна К. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти. *Психологічний журнал*. 2021., вип. 7 Т. 1. С. 74-85.

5. Чупіна К. Соціально-психологічна реабілітація осіб з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. Психологічний супровід та соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика: колект. моногр. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. С.242-251.

6. Чупіна К. Кравченко Раїса. Жінки в історії професійної соціальної роботи: від XIX століття – до сьогодення: колективна монографія / [Семигіна Т., Н. Коляда, О. Кравченко, Т. Кочубей [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. С. 278-287.

7. Чупіна К., параграф 1.7 Дельфінотерапія – ефективний метод реабілітації (с. 77-80) 2.7 Дельфінотерапія як профілактика та лікування (с. 112-117). Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії : монографія / Кравченко О., Міщенко М., Левченко Н. [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2020. – 144 с.

8. Chupina K.. Social and psychological rehabilitation of students with disabilities /Kravchenko Oksana, Chupina Kateryna, Safin Oleksandr// Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries. Poznan: UniKS Press. 2019. 225. ISBN 978-83-953988-2-7. P. 87-105.

9. Safin O., **Chupina K.** . Social and psychological support of students with disabilities in higher educational institutions. Social and educational services for children

with disabilities: history, theory and practice: joint monograph. Częstochowa printing binding drukarnia harit. 2021. Pp 183-193 ISBN: 978-83-62408-38-2.

10. Доступність об'єктів соціокультурної інфраструктури для дітей та молоді з особливими освітніми потребами : навчально-методичний довідник / Кравченко О., Міщенко М., Резніченко І., **Чупіна К.**, Молоченко І., Білик А. та ін.; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 153 с.

11. Супроводжувач осіб з інвалідністю : навч.-метод. посіб. / О. Кравченко, М. Міщенко, Н. Левченко [та ін.]. Умань : Візаві, 2020. 110 с.

12. Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму : довідник / Кравченко О., Міщенко М., Резніченко І., **Чупіна К.**, Молоченко І., Поліщук О., Скочко М.; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві. 227 с.

13. «Державотворець»: програма особистісного та професійного розвитку : (регіональний рівень, м. Умань, 2020) : метод. зб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: Левченко Н., Кравченко О., Вдовиченко Н. [та ін.]. Київ : Компринт, 2021. 115 с.

ANNOTATION

Chupina K.O. Socio-psychological rehabilitation of students with disabilities by means of inclusive tourism. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 053 Psychology. - Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Uman, 2021.

The dissertation on the basis of theoretical and methodological analysis of research of the problem of social and psychological rehabilitation of persons with disabilities analyzes the main scientific approaches in psychology for psychological support of students in an inclusive educational environment, psychological rehabilitation, forms and methods of work with psychologists with disabilities under the conditions of Higher Education Institution.

The author critically analyzes the international practices of accompanying applicants with disabilities in the conditions of Higher Education Institution and the development of inclusive tourism abroad. The experience of psychological and pedagogical support of applicants with disabilities in Ukraine is analyzed. Achievements that can be implemented in the educational process of Higher Education Institution of Ukraine, including psychological support, individual and group work with a psychologist, the use of art therapy exercises and training sessions, the use of handouts in Braille, the involvement of a sign language interpreter, adaptation of training courses according to the needs of the applicant with disability, the creation of a distance learning system and the involvement of volunteers or assistants to help applicants with disability.

The author developed, substantiated and experimentally tested the program of inclusive tourism as a means of social and psychological rehabilitation, which contains organizational, technological and effective levels and is aimed at cognitive, emotional, personal and motivational components. The author's program included: training, inclusive tourist routes, individual and group work with a psychologist. The cross-cutting and comprehensive nature of the program is implemented on the basis of the Center for Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism «Without Barriers» of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

The result of the implementation of the program of social and psychological rehabilitation of applicants with disabilities is an increase in levels of adaptation in the educational environment and communication skills. The share of applicants with disabilities, involved in informal activities and the implementation of their own social projects has increased.

Based on the results of the approbation of the author's program, recommendations were developed for the Higher Education Institution on the issues of social and psychological rehabilitation of applicants with disabilities by means of inclusive tourism. The recommendations take into account the peculiarities of the organization of inclusive travel, adaptation of the educational process and psychological and pedagogical support of applicants with disabilities in accordance with their nosologies.

The practical significance of the obtained results is in the possibility of applying scientific provisions and research findings to increase the level of adaptation of applicants with disabilities in the new team and adaptation to the educational process, as well as in the Center for Social and Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism on the basis of the Faculty of Social and Psychological Education of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University in order to create an effective system of psychological and pedagogical support and socio-psychological rehabilitation of applicants with disabilities by means of inclusive tourism.

The results of the research can be used in the work of inclusive resource centers, rehabilitation institutions, as well as during the preparation of lecture courses in the specialty "Psychology" in educational institutions of I-IV levels of accreditation.

Key words: psychology, social and psychological rehabilitation, psychological and pedagogical support, inclusive tourism, applicants for Higher Education Institution, restriction of human life.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published

1. Chupina K. Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia osib z invalidnistiu zasobamy inkliuzyvnoho turyzmu. *Habitus*. 2020. T. 1, № 12. S. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.37>.
2. Chupina K. Shchodo pytan sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii studentiv z obmezheniamy zhyttiediialnosti zasobamy inkliuzyvnoho turyzmu: rekomendatsii ZVO. *Habitus*. 2021. № 26. S. 192–195. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.35>.
3. Chupina K. Reabilitatsiia zasobamy inkliuzyvnoho turyzmu psykholohichnyi aspekt. *Psykhologhiia ta sotsialna robota*. 2021. № 1(53). S. 206–218. URL: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1\(53\).241362](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1(53).241362).

Articles in scientific journals of other countries

1. Psychological and Pedagogical Support of Students with Special Educational Needs in a Higher Education Institution / O. Kravchenko, **K. Chupina** et al. *Advances in Human Factors and Ergonomics in Healthcare and Medical Devices. AHFE 2021. Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. No. 263. P. 299–306. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-80744-3_37. **Scopus**
2. Chupina K. Structural-functional model of social-psychological rehabilitation of students with disabilities by means of inclusive tourism. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. No. 02(30). URL: <https://issn2391-4165.webnode.com.ua>.

Published works of approbation nature

1. Chupina K. Formuvannia soft skill u studentiv-psykholohiv pid chas navchannia v ZVO. Naukovi psykholohichni doslidzhennia i rozrobky molodykh vchenykh : zb. materialiv IKh-toi Vseukr. nauk. Internet-konf., 29–30 zhovt. 2020 r. S. 76–78.
2. Chupina K. Navchannia v universytetakh pid chas pandemii COVID-19: dosvid YeS. *Visnyk Naukovo-doslidnoi laboratorii inkliuzyvnoi pedahohiky : Spets. ta*

inkliuz. osvita: teoriia, metodyka, praktyka : materialy 7-oi Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Uman, 25 berez. 2021 r. S. 201–204.

3. Chupina K. Inkliuzyvne navchannia v umovakh zakladu vyshchoi osvity: z dosvidu tsentru sotsialno-osvitnoi intehtratsii ta inkliuzyvnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu «Bez barieriv». Inkliuzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat : materialy I Vseukr. mizhdystsyplinar. naukovo-prakt. konf., m. Ternopil, 8 kvit. 2021 r. S. 199–201.

4. Chupina K. Sotsialno-psykholohichna robota z studentamy z OOP zasobamy eko-treninhiv. zbirnyk tez dopovidei VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii : Cuchasni treninh. tekhnolohii dlia rozvytku osobystosti: eko-treninh, m. Uman, 8–9 kvit. 2021 r. S. 78–79.

5. Chupina K. Liderstvo u studentskomu seredovyshchi: gendernyi vymir. Prosotsialna osobystist u hendernomu vymiri: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty : IV Vseukr. naukovo-metod. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Uman, 22 kvit. 2021 r. S. 99–102.

6. Chupina K. Komanda psykholoho-pedahohichnoho suprovodu studentiv z invalidnistiu v umovakh ZVO: do pytannia stvorennia ta funktsionuvannia. Praktychna psykholohiia v inkliuzyvnomu seredovyshchi – 2020 : Prohrama Mizhnar. nauk. oflain-onlain konf., m. Pereiaslav, 21 liut. 2020 r. S. 142–144.

7. Chupina K. Inkliuzyvnyi turyzm, yak skladova reabilitatsii studentskoi molodi z invalidnistiu. Nauka. osvita. molod : materialy XIII Vseukr. nauk. konf. studentiv ta molodykh naukovtsiv, m. Uman, 22 kvit. 2020 r. S. 145–147.

8. Chupina K. Systema suprovodu inkliuzyvnoho navchannia v Italii. Naukovyi vymir sotsialno-pedahohichnykh problem sohodennia : zb. materialiv IV Mizhnar. naukovo-prakt. konf., m. Nizhyn, 30 kvit. 2020 r. S. 179–181.

9. Chupina K. Psykholohichna reabilitatsiia osib z invalidnistiu. Vektory psykholohii – 2020 : Materialy Mizhnar. molodizh. nauk. konf., m. Kharkiv, 24 kvit. 2020 r. S. 80–84.

**Published works that additionally reflect the scientific results of the
dissertation**

1. Chupina K. Analiz rozvytku inkliuzyvnoho turyzmu zakordonom. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia: Mizhnarodni

vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm,. 2020. № 11. S. 121–127. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-11-14>.

2. Koliada N., Kravchenko O., Chupina K. Akademichna dobrochesnist yak skladova yakosti osvitnoho protsesu v umovakh zakladu vyshchoi osvity (z dosvidu roboty Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny). Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. 2020. T. 2, № 2. S. 95–104.

3. Kravchenko O., Koliada N., Chupina K. Z dosvidu sotsialnoi roboty v Umanskomu derzhavnomu pedahohichnomu universyteti imeni Pavla Tychyny. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2020. № 1(4). S. 112–141. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(4\).2020.215466](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(4).2020.215466).

4. Chupina K. Psykholoho-pedahohichnyi suprovid studentiv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh zakladu vyshchoi osvity. Psykholohichnyi zhurnal. 2021., vyp. 7 T. 1. S. 74-85.

5. Chupina K. Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia osib z invaliznistiu zasobamy inkluzyvnoho turyzmu. Psykholohichnyi suprovid ta sotsialno-pedahohichna robota v zakladi osvity: teoriia ta praktyka: kolekt. monohr. Uman: Vydavets «Sochinskyi M. M.», 2020. S.242-251.

6. Chupina K. Kravchenko Raisa. Zhinky v istorii profesiinoi sotsialnoi roboty: vid KhIKh stolittia – do sohodennia: kolektyvna monohrafiia / [Semyhina T., Koliada N., Kravchenko O., Kochubei T. [ta in.] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. S. 278-287.

7. Chupina K., parahraf 1.7 Delfinoterapiia – efektyvnyi metod reabilitatsii (s. 77-80) 2.7 Delfinoterapiia yak profilaktyka ta likuvannia (s. 112-117). Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ditei ta molodi z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: innovatsiini tekhnolohii pryrodoterapii : monohrafiia / Kravchenko O., Mishchenko M., Levchenko N. [ta in.] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. 144 s.

8. Chupina K.. Social and psychological rehabilitation of students with disabilities /Kravchenko Oksana, Chupina Kateryna, Safin Oleksandr// Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries. Poznan: UniKS Press. 2019. 225. ISBN 978-83-953988-2-7. P. 87-105.

9. Safin O., **Chupina K.** Social and psychological support of students with disabilities in higher educational institutions. Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice: joint monograph. Częstochowa printing binding drukarnia harit. 2021. Pp 183-193 ISBN: 978-83-62408-38-2.

10. Dostupnist obiektiv sotsiokulturnoi infrastruktury dlia ditei ta molodi z osoblyvymy osvritnimy potrebamy : navchalno-metodychnyi dovidnyk / Kravchenko O., Mishchenko M., Reznichenko I., **Chupina K.**, Molochenko I., Bilyk A. ta in.; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. 153 s.

11. Suprovodzhuvach osib z invalidnistiu : navch.-metod. posib. / O. Kravchenko, M. Mishchenko, N. Levchenko [ta in.]. Uman : Vizavi, 2020. 110 s.

12. Istoryko-kulturni, pryrodno-zapovidni ta likuvalno-ozdorovchi obiekty Cherkashchyny kriz pryzmu inkliuzyvnoho turyzmu : dovidnyk / Kravchenko O., Mishchenko M., Reznichenko I., **Chupina K.**, Molochenko I., Polishchuk O., Skochko M.; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi. 227 s.

13. «Derzhavotvorets»: prohrama osobystisnoho ta profesiinoho rozvytku : (rehionalnyi riven, m. Uman, 2020) : metod. zb. / MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny ; uklad.: Levchenko N., Kravchenko O., Vdovychenko N. [ta in.]. Kyiv : Komprynt, 2021. 115 s.

ЗМІСТ

ВСТУП		18
РОЗ	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	25
ДІЛ 1.	СТАНУ ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ	
1.1.	Сутність та зміст соціально-психологічної реабілітації особистості	25
1.2.	Кращий досвід закордонних та українських університетів з соціально-психологічної реабілітації та психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності	44
1.3.	Сутність та зміст інклюзивного туризму як засобу соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності	66
	Висновки до першого розділу	86
РОЗ	ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ	88
ДІЛ 2.	СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ З ОБМЕЖЕННЯМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ЗВО	
2.1	Програма методики дослідження та його етапів	88
2.2	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	96
2.3	Обґрунтування та розробка структурно-функціональної моделі соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму	113
	Висновки до другого розділу	123
РОЗ	ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА	128
ДІЛ 3.	ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ З ОБМЕЖЕННЯМИ	

ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

3.1.	Розробка та обґрунтування авторської програми соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму	128
3.2.	Результати експериментального дослідження та їхня інтерпретація	142
3.3.	Рекомендації ЗВО щодо вдосконалення соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму	161
	Висновки до третього розділу	171
	ВИСНОВКИ	174
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
	ДОДАТКИ	206

ПРИКЛАДИ ФОРМУЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ НАУКОВОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити програму соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності в умовах закладу вищої освіти засобами інклюзивного туризму.

Відповідно до теми та мети дослідження окреслено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз стану дослідженості проблеми соціально-психологічної реабілітації особистості з обмеженнями життєдіяльності у психології.

2. Шляхом емпіричного дослідження визначити стан соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності в ЗВО.

3. Теоретично розробити та обґрунтувати програму інклюзивного туризму в умовах закладу вищої освіти й експериментально перевірити її вплив на соціально-психологічну реабілітацію та соціалізацію здобувацької молоді з обмеженням життєдіяльності.

4. Розробити рекомендації для ЗВО стосовно соціально-психологічної реабілітації та психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності

Об'єкт дослідження – соціально-психологічна реабілітація здобувачів вищої освіти з обмеженнями життєдіяльності.

Предмет дослідження – соціально-психологічна реабілітація здобувачів вищої освіти з обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

- теоретичні – аналіз наукової літератури для обґрунтування основних питань дослідження особливостей соціальної та психологічної реабілітації; змісту та напрямів надання реабілітаційних послуг в умовах ЗВО; узагальнення наукових даних і визначення інноваційних форм та методів надання корекційних та реабілітаційних послуг здобувачам з обмеженням життєдіяльності; аналіз законодавчих документів з метою визначення стану розроблення досліджуваної проблеми;

- емпіричні – порівняння, анкетування, діагностування, узагальнення з метою дослідження ефективності програми соціально-психологічної реабілітації;
- моделювання – розробка моделі соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Наукова новизна одержаних результаті полягає в тому, що:

Уперше:

- *розроблено* структурно-функціональну модель соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму;
- *розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено* програму упровадження інклюзивного туризму як засобу соціально-психологічної реабілітації;
- *проаналізовано та виокремлено* кращі зарубіжні практики щодо супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності в умовах ЗВО та розвитку інклюзивного туризму за кордоном;
- *уточнено* сутність ключових дефініцій дослідження («соціально-психологічна реабілітація», «інклюзивний туризм», «соціалізація», «адаптація»);
- *подальшого розвитку* набув аналіз форм та методів соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженнями життєдіяльності та вплив інклюзивного туризму на соціалізацію й адаптацію здобувачів з обмеженням життєдіяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для покращення рівня адаптації здобувачів з обмеженнями життєдіяльності в новому колективі та пристосування до умов навчального процесу, а також у системі підвищення професійної кваліфікації викладачів ЗВО.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Рівненського державного гуманітарного університету (№ 01-12/54, від 06.09.2021), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (1397/01 від 30.08.2021), Університету Григорія Сковороди в Переяславі (№ 638 від 30.08.2021) та Житомирського державного університету імені Івана Франка

(№ 1432/01, від 5.10.2021 р.). Додатково результати впроваджено в діяльність Уманського краєзнавчого музею (№ 27 від 16.02.2021) та Відділу у справах сім'ї та молоді Уманської міської ради (№ 12/10-05 від 16.02.2021)

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПСИХОЛОГА

(Прийнятий на I Установчому з'їзді Товариства психологів України;

18 грудня 1990 р.)

1. Відповідальність

1. Психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу.

2. Психологи зобов'язані всіляко запобігати і не допускати антигуманних наслідків у своїй професійній діяльності.

3. Психологи повинні утримуватись від будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканності особи; не мають права використовувати свої знання і становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання нею; несуть відповідальність за додержання пріоритету інтересів людини.

4. На психологів покладається відповідальність за надійність використовуваних методів та їх програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, у тому числі тих, які проводяться з використанням комп'ютерних технологій.

5. Психологи застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.

2. Компетентність

1. Психологи постійно поповнюють свої знання про нові наукові досягнення в галузі їхньої діяльності, беруться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери їх компетенції. У разі неспроможності завдання психологи передають його іншому досвідченому фахівцю або допомагають людині, яка звернулася за підтримкою, налагодити й контакт з професіоналами, що можуть надати адекватну допомогу.

2. Психологи не застосовують методів і процедур, не апробованих центральними органами Товариства психологів України. У тих випадках, коли психологічні методики лише проходять випробування (з до-Інолу контрольних органів Товариства), психологи, проводячи експеримент з обмеженим контингентом досліджуваних, попереджають їх про застосування неперевіраних методів і технічних пристроїв або про свій недостатній рівень оволодіння ними.

2.3. Психолог публікує під своїм ім'ям лише ту працю, яка повністю виконана ним самим або містить істотний власний внесок; недопустима публікація з метою особистої, матеріальної вигоди недостатньо підготовлених праць, невалідизованих методик, а психолог не може виконувати практичної роботи, не маючи належної кваліфікації та досвіду.

2.4. Психолог прагне до адекватних знань про свої індивідуальні якості та особливості і визначення меж власних професійних можливостей. Особистісні

психологічні проблеми (які негативно впливають на якість виконання обов'язків) можуть бути показником професійної непридатності і мають якомога швидше коригуватись та розв'язуватись психологом.

3. Захист інтересів клієнта

1. Психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях. Під час роботи з дітьми, пацієнтами з тяжкими психічними розладами (тобто в крайніх випадках) допускаються відхилення від принципу добровільності, але в межах законодавчих норм; обов'язком психолога є намагання налагодити з клієнтом співробітництво. Психологи утримуються від непотрібних лікувань клієнта.

2. Психологи, вступаючи у контакт з особами, для яких він є обов'язковопримусовим (наприклад, у разі проведення психологічної експертизи), не мають права змушувати клієнта повідомляти відомості поза його волею, не можуть вживати примусових заходів для одержання даних, окрім випадків, коли така інформація сприятиме безпеці навколишніх або самого клієнта.

3. Психологи не беруть участі в діях, спрямованих проти свободи особи. Вони не мають права змушувати клієнта розповідати про свою життєву філософію, політичні, релігійні чи етичні переконання, не повинні вимагати відмовитися від них.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо дотримання принципів академічної доброчесності
на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

Рекомендовано до друку вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 7 від «13» травня 2021 року).

Розробники:

Кравченко О. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Коляда Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Чупіна К. О. – здобувач ОС «доктор філософії», викладач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Федотова Л.В. – голова студентської ради факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Методичні рекомендації щодо запобігання та виявлення академічного плагіату (далі – Методичні рекомендації) на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (далі – Факультет) розроблено на підставі:

Закону України «Про вищу освіту»; Закону України «Про освіту»; Закону України «Про авторське право і суміжні права»; Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»; проекту Закону України «Про академічну доброчесність»;

Статуту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021); Стратегії розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021); Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (нова редакція) (2021); Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (рішення вченої ради

університету від 24.01.2017 р., протокол № 8, зі змінами); Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 28.11.2017 р., протокол № 4);

Рекомендацій для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності (затверджено Рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 29 жовтня 2019 року Протокол № 11).

Методичні рекомендації регламентують діяльність Факультету щодо запобігання та виявлення академічного плагіату у працях учасників освітнього процесу (навчальних, кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії», здобувачів наукового ступеня «доктор наук» денної та заочної форм навчання; наукових працях науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти) та встановлюють єдиний порядок перевірки кваліфікаційних робіт, наукових праць на наявність текстових запозичень на основі Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 24.01.2017 р., протокол № 8, зі змінами) та Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 28.11.2017 р., протокол № 4).

2. ОСНОВІ ТЕРМІНИ, ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (Закон України «Про освіту» (2017), ст. 42).

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом.

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою

фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Освітня діяльність – діяльність суб’єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Наукова праця – результати дослідницької діяльності, які вміщують нові відомості, закономірності щодо об’єкта дослідження, представлені у певній послідовності та оформлені згідно зі стандартами, і призначені для оприлюднення. **Види наукових праць:** дисертація, автореферат дисертації, магістерська робота, монографія, наукова стаття, тези доповіді, реферат, доповідь, науковий звіт, підручник, навчальний посібник.

Плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 50).

Плагіат академічний – навмисне відтворення здобувачем вищої освіти у письмовій або електронній формі чужого твору, опублікованого на паперовому або офіційно оприлюдненого на електронному носії, повністю або частково, під своїм іменем без посилання на автора (ст. 69 ЗУ «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII).

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Принципи академічної доброчесності, якими мають керуватися учасники освітнього процесу:

- Принцип законності – суворе дотримання законодавства всіма 5 учасниками освітньої діяльності.
- Принцип чесності та порядності – інтелектуальна та особиста чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень, недопущення будь-яких форм обману, неправдивих тверджень, брехні, шахрайства, крадіжки або інших форм нечесної поведінки.

- Принцип справедливості – неупереджене ставлення учасників освітньої діяльності одне до одного, прозоре та об'єктивне оцінювання результатів діяльності.

- Принцип взаємної довіри та взаємодопомоги – вільний обмін ідеями та інформацією в освітньому середовищі, співпраця та вільне продукування нових ідей, орієнтація на суб'єкт-суб'єкту або партнерську взаємодію.

- Принцип поваги – виявлення поваги як до себе, так і до інших, незалежно від віку, статі та статусу; уникнення зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками Університету.

- Принцип відповідальності – сумлінне виконання своїх зобов'язань, протистояння будь-яким формам дискримінації, ганебним учинкам, негативному впливу інших осіб, здатність брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, готовність подавати приклад відповідальної поведінки.

- Принцип компетентності й професіоналізму – підтримання найвищого рівня компетентності, підвищення свого рівня навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності.

- Принцип прозорості – уникнення зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками Університету, прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень, освітньої, науково-дослідницької, господарської та фінансової діяльності.

Основні види порушень академічної доброчесності (частина 4 ст. 42 Закону України «Про освіту»):

- Плагіат – навмисне чи усвідомлене «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» (без належного оформлення посилань).

- Самоплагіат – «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів»; використання власних попередніх праць автора в іншому контексті, без посилань на те, що такий текст вже був раніше використаний або опублікований.

- Фабрикація – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях».

- Фальсифікація – «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень».

- Списування – «виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання».

- Обман – «надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування».

- Хабарництво – «надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких

інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі».

- Необ'єктивне оцінювання – «свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти».

Оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Цитата – порівняно короткий уривок з наукового, методичного або будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження, зафіксувати аналогічні рішення для подальшої модернізації, продемонструвати попередні результати досліджень інших авторів або для посилання на погляди іншого з 4 автора в автентичному формулюванні

(ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

3. ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ФАКУЛЬТЕТУ

3.1. Дотримання принципів і правил академічної доброчесності учасниками освітнього процесу – складової внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Університету, яка регламентується

«Положенням про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини».

3.2. Дотримання учасниками освітнього процесу Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

3.3. Реалізація системи заходів з популяризації академічної доброчесності через імплементацію цієї політики у внутрішню культуру якості та запобігання академічному плагіату (протидія будь-яким проявам неправомірної вигоди; інформування на веб-сайті факультету та в соціальних мережах про заходи щодо забезпечення академічної доброчесності; проведення тренінгів і семінарів для учасників освітнього процесу з метою заохочення їх до етичної поведінки та формування навичок протидії академічній нечесності; формування умов для розвитку взаємної довіри й поваги між учасниками освітнього процесу; вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних закладів освіти щодо реалізації академічної доброчесності в освітньому середовищі).

4. СИСТЕМА СПРИЯННЯ ДОТРИМАННЮ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ УЧАСНИКАМИ ОСВІТНО-НАУКОВОГО ПРОЦЕСУ ФАКУЛЬТЕТУ

4.1. Дієвість інструментів упровадження принципів дотримання академічної доброчесності у освітній і науковій діяльності (інформаційно-консультативний супровід науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти; заходи з

питань академічної доброчесності; участь у проєктах, програмах; лекції запрошених професорів, стейкхолдерів тощо).

4.2. Дієвість інструментів контролю за впровадженням принципів дотримання академічної доброчесності у освітню і наукову діяльність Факультету (анкетування учасників освітнього і наукового процесу; використання відповідних технологічних рішень як інструментів протидії порушенням академічної доброчесності (перевірка навчальних, кваліфікаційних, науково-методичних та наукових робіт на наявність ознак академічного плагіату).

4.3. Діяльність Групи сприяння академічній доброчесності Факультету (з представників науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти, органів студентського самоврядування), які у своїй діяльності підпорядковуються декану Факультету та Комісії з питань академічної доброчесності Університету (діяльність регламентована п. 3 Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

4.4. Постійне оновлення процедури дотримання академічної доброчесності, розгляду питань щодо порушення академічної доброчесності.

4.5. Створення та оновлення інформаційної бази, за допомогою якої здійснюється популяризація принципів дотримання академічної доброчесності (сайт «Академічна доброчесність» (<https://fspu.udpu.edu.ua/%d1%8f%d0%ba%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c-%d0%be%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8/%d1%82%d0%bb%d0%be/>); методичні матеріали; банери, інфографіка тощо).

5. ПОРЯДОК ПЕРЕВІРКИ НАВЧАЛЬНИХ, КВАЛІФІКАЦІЙНИХ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ТА НАУКОВИХ РОБІТ НА НАЯВНІСТЬ ОЗНАК АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ

5.1. Перевірка на наявність ознак академічного плагіату обов'язково підлягають навчальні, кваліфікаційні, науково-методичні та наукові роботи.

5.2. Перевірка на наявність ознак академічного плагіату навчальних, кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр» денної та заочної форм навчання здійснюється відповідно до пп. 4-8 Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (система «Anti-Plagiarism»).

5.3. Перевірка на наявність ознак академічного плагіату в наукових роботах здобувачів вищої освіти ступеня «доктор філософії», здобувачів наукового ступеня «доктор наук» денної та заочної форм навчання; наукових працях науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти здійснюється за допомогою сервісу Unicheck (відповідно до Договору про співпрацю від 01.06.2020 р.). Процедура перевірки за допомогою сервісу Unicheck забезпечується працівниками редакційного відділу Університету.

5.4. Критерії оцінювання рівня наявності ознак академічного плагіату у навчальних, кваліфікаційних, науково-методичних та наукових роботах передбачені освітніми (освітньо-науковими), науковими програмами, робочими програмами навчальних дисциплін, рекомендаціями ЗВО щодо укладання

навчальних, навчально-методичних праць, підготовки наукових видань, правилами редакційної етики наукових видань тощо.

5.5. Експертне оцінювання текстів після перевірки комп'ютерною програмою здійснюють:

викладачі відповідної навчальної дисципліни (*навчальні роботи*);

гарант освітньої (освітньо-наукової) програми, науковий керівник (*кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії»*);

керівник наукової програми, науковий консультант (*кваліфікаційні роботи здобувачів наукового ступеня «доктор наук»*);

редакційна комісія, редакційна колегія наукового видання, науковий керівник, науковий консультант (*наукові праці науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти*).

6. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Відповідальність за порушення академічної доброчесності учасниками освітнього і наукового процесів (педагогічними, науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти) передбачені ст. 42. Закону України «Про освіту», п. 7 Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, пп. 2.5, 2.7, 2.8 Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

6.2. Питання про дотримання учасниками освітнього процесу принципів і правил академічної доброчесності щосеместрово розглядаються на засіданнях вченої ради Факультету, студентської ради Факультету, засіданнях кафедр.

6.3. За інформування здобувачів освіти про неприпустимість порушення академічної доброчесності, реалізацію заходів щодо запобігання проявам академічної недоброчесності відповідають декан Факультету, його заступники та куратори академічних груп.

6.4. Контроль за дотриманням академічної доброчесності здійснюють декан Факультету, завідувачі кафедрами, гаранті освітніх (освітньо-наукових) програм, керівники наукових програм, викладачі навчальних дисциплін, наукові керівники (консультанти), Група сприяння академічній доброчесності Факультету.